prehendat, ne, etsi injuste ligatus est, ex ipsa tumidæ reprehensionis superbia culpa, quæ non erat, fiat.

Ex his Gregorii dictis et divinæ auctoritatis exemplis liquidum est nihil episcoporum sententiam valere, si ab æquitate discrepat divina, juxta illud propheticum mortificare vel vivificare volentes quos non possunt. Qui episcoporum quoque sententia A ab ipsorum communione privantur, cum subjectos injuste a communione sua privare præsumpserint. Unde Africanum concilium CCX : *Ut non temere quemquam communione privet episcopus; et quandiu excommunicato suus non communicaret episcopus, eidem episcopo ab aliis non communicetur episcopis; ut magis episcopus caveat, ne dicat in quemquam, quod aliis documentis convincere non potest.*

HELOISSÆ

PARACLITENSIS DIACONISSÆ

PROBLEMATA

CUM PETRI ABÆLARDI SOLUTIONIBUS.

—

EPISTOLA HELOISSÆ AD PETRUM ABÆLARDUM.

Beatus Hieronymus sanctæ Marcellæ studium, B quo tota fervebat circa quæstiones sacrarum litterarum maxime commendans ac vehementer approbans, quantis eam super hoc præconiis laudum extulerit, vestra melius prudentia quam mea simplicitas novit. De qua, cum in Epistolam Pauli ad Galatas Commentarios scriberet, ita in primo meminit libro (84) : « Scio quidem ardorem ejus, scio fidem, quam flammam habeat in pectore, superare sexum, oblivisci homines, et divinorum voluminum tympano concrepare, Rubrum hoc sæculi pelagus transfretare. Certe cum Romæ essem, nunquam tam festina me vidit, ut de Scripturis aliquid interrogaret. Neque vero, more Pythagorico, quidquid responderem rectum putabat, nec sine ratione præjudicata apud eam valebat auctoritas; sed examinabat omnia, et sagaci mente universa pensabat, ut me sentirem non tam discipulam habere quam judicem. » Ex quo utique studio intantum eam profecisse noverat, ut ipsam cæteris eodem studio discendi ferventibus magistram præponeret. Unde et ad Principiam virginem scribens, inter cætera sic meminit documenta (85) : « Habes ibi in studio Scripturarum et in sanctimonia mentis et corporis Marcellam et Asellam; quarum altera te per prata virentia et varios divinorum voluminum flores ducat ad eum, qui dicit in Cantico : *Ego flos campi, et lilium convallium* (*Cant.* II, 1). Altera ipsa flos Domini tecum mereatur audire : *Ut lilium in medio spinarum, sic proxima mea in medio filiarum* (*ibid.*, 2). »

Quorsum autem ista, dilecte multis, sed dilectissime nobis? Non sunt hæc documenta, sed monita, ut ex his quid debeas recorderis, et debitum solvere non pigriteris. Ancillas Christi, ac spiritales filias tuas in oratorio proprio congregasti, ac divino mancipasti obsequio; divinis nos intendere verbis, ac sacris lectionibus operam dare, plurimum semper exhortari consuevisti. Quibus sæpius intantum Scripturæ sacræ doctrinam commendasti, ut eam animæ speculum dicens, quo decor ejus vel deformitas cognoscatur, nullam Christi sponsam hoc carere speculo permittebas, si ei cui se devoverit placere studuerit. Addebas insuper ad exhortationem nostram ipsam Scripturæ lectionem non intellectam esse quasi speculum oculis non videntis appositum. Quibus quidem monitis tam ego quam sorores nostræ plurimum incitatæ; tuam in hoc C quoque quoad possumus implentes obedientiam, dum huic operam studio damus, eo videlicet amore litterarum correptæ, de quo prædictus doctor quodam loco meminit : « Ama scientiam Scripturarum, et carnis vitia non amabis, » multis quæstionibus perturbatæ, pigriores efficimur in lectione, et quod in sacris verbis magis ignoramus, minus diligere cogimur, dum infructuosum laborem sentimus, cui operam damus. Proinde quæstiunculas quasdam discipulæ doctori, filiæ Patri destinantes, supplicando rogamus, rogando supplicamus, quatenus his solvendis intendere non dedigneris, cujus hortatu, imo et jussu hoc præcipue studium aggressæ sumus. In quibus profecto quæstionibus, nequaquam ordinem Scripturæ tenentes, prout quotidie D nobis occurrunt, eas ponimus et solvendas dirigimus.

PROBLEMA HELOISSÆ I.

Quid est quod Dominus in Evangelio Joannis de Spiritu quem missurus erat promittit, dicens : *Et*

(84) Patrol. tom. XXVI, col. 307.

(85) Patrol. tom. XXXI, col. 624.

cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio : De peccato quidem, quia non crediderunt in me; de justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me; de judicio autem, quia princeps mundi hujus jam judicatus est? (*Joan.* XVI, 8-11.)

SOLUTIO ABÆLARDI.

Arguet per apostolos, quos replebit, non unam partem mundi, sed totum, de peccato scilicet perseverante vel retento ab hominibus, propter hoc, quia non crediderunt in me. Arguet de justitia, scilicet per meipsum præsentem oblata et non suscepta, tunc cum præsens essem, quem jam recuperare non possunt euntem ad Patrem, et jam ultra hic non videndum; de judicio, scilicet præcedentium, in quo erant, hoc est peccati sive justitiæ, B cum ea videlicet quæ reos vel justos faciunt, in operibus magis quam in intentione constituant, et merita non tam secundum animum, quam secundum operationem dijudicent, sicut maxime Judæi faciunt, neminem arbitrantes damnati, quidquid velit, dummodo illud opere non compleat. Unde et Apostolus ad Romanos : *Israel*, inquit, *sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit* (*Rom.* IX, 31). Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Quamvis ergo lex concupiscentiam quoque interdicat, non tamen hoc peccatum esse tantum arbitrantur, ut ad damnationem sufficiat. Quem quidem errorem arguendum esse Dominus nunc dicit, ex eo quod princeps hujus mundi judicatus est. C Ipse quippe diabolus, qui carnalibus et amatoribus mundi dominatur, et totius auctor est et origo peccati, non de hoc quod fecerit, sed quod præsumendo voluerit, statim damnatus tam graviter corruit.

PROBLEMA HELOISSÆ II.

Quid est illud in Epistola Jacobi : *Quicunque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus? Qui enim dixit : Non mœchaberis, dixit et : Non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis?* (*Jac.* II, 10, 11)

SOLUTIO ABÆLARDI.

Omnia simul legis præcepta, non singula, sunt lex ipsa. Qui ergo totam legem præter unum mandatum custodierit, fit reus omnium, hoc est, ex eo damnandus est, quod non omnia custodit præcepta, quæ simul, ut dictum est, accepta, sunt lex ipsa. Ac si aperte dicat : Quamvis impletor legis nemo esse possit, unum ejus observando mandatum, transgressor tamen legis efficitur, si vel unum ejus transgrediatur præceptum. Unde et statim apostolus exponens quod dixerat, *omnium reus*, subjecit, *factus es transgressor legis*, ex eo videlicet quod unum prætermisit præceptum, quod æque ut cætera fuerat injunctum. Alioquin ex eo quod subjungit, *Qui enim dixit : Non mœchaberis*, etc., nequaquam comprobaret illud præmissum, *factus est omnium reus*. Cum igitur ait : *Qui enim dixit*, etc., tale est A ac si diceret : Ideo recte dixi quia unum transgrediendo, factus est omnium reus, hoc est ex hoc damnandus est, quia non omnia servando Deum contempsit. Quia ipse Dominus, qui legem tradidit, tam hoc mandatum quam illud observari jussit, hoc est, omnia, non aliquod unum ex omnibus. Ac per hoc sicut transgressor fit legis, vel unum transgrediendo præceptum, ita fit reus omnium, sicut est expositum, ex hoc etiam damnandus, quod non omnia compleverit.

PROBLEMA HELOISSÆ III.

Quid est quod sæpe Dominus ab aliquibus interrogatus, respondens illis sigillatim dicat : *Tu dixisti*, vel, *Tu dicis*, nonnunquam etiam pluribus simul interrogantibus respondeat : *Vos dicitis*, tanquam hoc eos dixisse assereret, quod quasi dubitantes quærebant? Sic quippe Judæ interroganti : *Nunquid ego sum, Rabbi* (*Matth.* XXVI, 25), qui te scilicet sum traditurus? respondit : *Tu dixisti*. Et interrogatus a pontifice an sit Filius Dei, similiter respondit (*ibid.*, 64). Populo etiam quærenti, *Si tu es Christus, dic nobis palam* (*Joan.* X, 24), vel, *Tu ergo es Filius Dei* (*Joan.* XVIII, 37)? respondit : *Vos dicitis, quia ego sum*. Denique et a præside, id est Pilato, inquisitus an sit Rex Judæorum, respondit : *Tu dicis : quia Rex sum ego* (*Matth.* XXVII, 11). Quæ profecto responsiones non immerito dubitationem excitare videntur. Qui enim quærit utrum hoc sit vel illud, nequaquam enuntiando dicit quod hoc sit, vel illud, sed quasi dubitando quærit utrum ita sit.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Re vera difficilem vel prorsus insolubilem hæ responsiones Domini moverent quæstionem, si quod Dominus ait, *Tu dixisti*, vel, *Vos dicitis*, vel, *Tu dicis*, ad præcedentium interrogationum verba referret, ut in eis scilicet hæc dicta fuisse assereret, quod nequaquam convenit. Cum ergo Judæ interroganti an ipse sit, qui eum tradat, respondit, *Tu dixisti*, potius quam, *Tu dicis*, ad pactum illud respexit, quod jam ille cum Judæis inierat promittens se illis eum tradere cupiditate promissæ pecuniæ. Quod vero principi sacerdotum interroganti an Christus sit Filius Dei, respondit, *Tu dixisti*, sic est D accipiendum, quod ille, qui eo tempore Christum, quem videbat, esse Filium Dei negabat, sæpius olim legem ac prophetas recitando id confessus fuerat. Cum autem Judæis interrogantibus an sit Christus, vel an sit Filius Dei, respondit, *Vos dicitis*, verbo scilicet præsentis temporis utens ad eos sicut et ad Pilatum, præsentem jam adesse diem significat, in quo id fateantur. Ubi enim illudentes ei dicebant : *Prophetiza, Christe, quis est qui te percussit* (*Luc.* XXII, 64), vel : *Ave, rex Judæorum* (*Matth.* XXVII, 29), eum profecto Christum esse, hoc est unctum quacunque intentione detestabantur, in hoc fortassis prophetiam Caiphæ imitantes dicentis : *Expedit vobis ut unus moriatur homo et non tota gens pereat* (*Joan.* XVIII, 14). Sed et turbæ testimonia

eum cum ramis palmarum suscipientis ipse et filius A David est, juxta Matthæum (*Matth.* xxi, 9), et in ipso regnum David venit, secundum Marcum (*Marc.* xi, 10) : et benedictus est rex qui venit, secundum Lucam (*Luc.* xix, 38); et denique, secundum Joannem, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel (*Joan.* xii, 13). Quod nequaquam isti, per illusionem, sicut supradicti, sed ex fide dicebant. Tale est ergo quod Judæis ait : *Vos dicitis*, ac si diceret : Multi adhuc inter vos sunt, qui hoc non solum ore proferant, sed et corde teneant. Etsi enim illi, qui hoc interrogabant, nequaquam id dicerent, vel crederent : cum tamen dixit : *Vos dicitis*, non ad personas illas, quæ aderant, sed ad populum ipsum respexit. Sic et alibi cum ait Judæis de Zacharia; *Quem occidistis inter templum et altare* B (*Matth.* xxiii, 35), nequaquam de illis, qui tunc erant, Judæis, sed de populo ipso, de quo erant, accipiendum est. Sic et Josue cum dicitur filios Israel secundo circumcidisse (*Josue* ii, 1 seq.), non hoc in eisdem personis, sed in eodem populo constat eum fecisse.

Legimus quoque in hoc die passionis quod centurio, et qui cum eo erant custodientes Dominum crucifixum, cum exspirasset, et viderent velum templi scissum, et terræmotum, et monumenta aperta, dixerunt : *Vere Filius Dei erat iste* (*Matth.* xxvii, 54). *Et omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur* (*Luc.* xxiii, 48). C Tale est ergo, ut diximus, quod Judæis quærentibus an esset Filius Dei, respondit : *Vos dicitis*; hoc est, jam præsens dies vel tempus adest, in quo id de me confiteamini. Similiter Pilato quærenti an sit rex Judæorum respondit, *tu dicis*, potius quam, *tu dixisti*. Homo quippe gentilis prophetias ignorabat, non ea legerat verba, ubi Christus fuerat promissus, et regnum ejus prophetatum, juxta illud : *Et regni ejus non erit finis* (*Luc.* i, 33), vel illud : *Dicite filiæ Sion : Ecce rex tuus venit* (*Matth.* xxi, 5) : quod tamen ipso die Pilatus sæpius verbis asseruit, et in ipso titulo crucis scripto meminit, Judæis ait (86) : *Vultis dimittam vobis regem Judæorum?* (*Joan.* xviii, 39), et iterum : *Regem vestrum crucifigam?* (*Joan.* xix, 15.) Qui etiam cum superius quæsisset a D Domino, *tu es rex Judæorum ?* (*Joan.* xviii, 33), et ille respondisset: *A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me ?* (*ibid.*, 34.) Rursum ait Pilatus : *Nunquid ego Judæus sum ? Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi* (*ibid.*, 35). Ecce quoties et quam manifeste Pilatus eum regem profiteatur Judæorum, et ipsum populum Judæorum gentem ejus appellet: cui cum Dominus dixerit: *A temetipso hoc dicis*, etc., tale est, ac si diceret : Quæris hoc pro teipso ut veritatem cognoscas, an dolo Judæorum, tanquam unus ex ipsis, ut me interficiendi occasionem hinc sumas ?

Denique et titulum Pilatus scribens, hoc quod dixerat verbis, scripto confirmavit trium linguarum, ut ab omnibus Jerosolymam convenientibus legi posset, et verus intelligi rex Judæorum. Erat quippe scriptum : *Jesus Nazarenus, rex Judæorum* (*Joan.* xix, 19). Ubi quidem cum adjecit, *Nazarenus*, diligenter hunc Jesum distinxit a cæteris, qui in antiquo populo, hoc quoque nomine, non tam proprie quam nuncupative fuerant insigniti, ut pote Josue, Jesus sacerdos, vel Jesus filius Sirach. De hoc autem honore tituli, pontifices Judæorum vehementer indignati tanquam in damnationem suam conscripti regem proprium crucifixissent, dixerunt Pilato: *Noli scribere regem Judæorum, sed quia ipse dixit : Rex sum Judæorum* (*ibid.*, 21). At vero quoniam prophetatum fuerat : *Ne corrumpas David in tituli inscriptione* (*Psal.* lvi, 1), tanquam hoc ad se dictum Pilatus intenderet, respondit: *Quod scripsi, scripsi* (*Joan.* xix, 22). Tanquam si diceret : Quod scribendum providi, sine ulla correptionis retractatione firmavi, tanquam in ejus mente hoc scriptum primitus esset, quod secundo litteris exhiberet. Hæc ergo geminatio verbi, *Quod scripsi, scripsi*, perseverantiam vel incommutabilitatem significat facti, sicut illud : *Euntes ibant* (*Psal.* cxxv, 6).

PROBLEMA HELOISSÆ IV.

Quomodo stare potest quod Dominus Judæis signa quærentibus respondit de tempore sepulturæ suæ ; *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit et Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus ?* (*Matth.* xii, 40.) Constat quippe Dominum sexta feria de cruce depositum esse sepultum, et Sabbato quievisse in sepulcro, et sequenti nocte Dominicæ diei resurrexisse quarta vigilia. Unde certum est per unam tantum integram noctem præcedentem Sabbatum, et per integram ipsius Sabbati diem eum in sepulcro fuisse, quem quarta vigilia noctis Hieronymus in Epistolam ad Galatas dicit resurrexisse.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Quod ait Dominus, *tribus diebus et tribus noctibus*, non est accipiendum, quod per tres dies integros et noctes ibi fuerit, sed quod in tempore continente tres dies cum noctibus suis sepultus quieverit. Unde et bene cum dicitur, *tribus diebus et tribus noctibus*, adjunctum est, *sicut Jonas*, quem tertio die piscis evomuit in aridam, ac per hoc per unam tantum noctem integram, et unum tantum integrum diem in ventre ceti fuerit. Tempus itaque continens tres dies cum noctibus suis, accipe a principio noctis Parasceven sequentis usque ad finem Dominicæ diei, et invenies in illo temporis spatio, quamvis non per totum tempus, Dominum tribus diebus et tribus noctibus jacuisse in sepulcro. Non enim quod in tempore aliquo fit per totum illud tempus fieri necesse est. Fortassis et quod dicitur, *in corde terræ*, non tam de sepultura

(86) Hunc locum ex codice Victorino sic restituit vir cl. Victor Cousin (Opp. Abælardi, p. 242) : et in ipso titulo crucis scripto confirmavit. Ut enim Matthæus meminit Judæis ait:

Domini accipi videtur quam de cordibus hominum, eo tempore in tantum de Christo desperantium ut discipuli quoque nec non et mater ipsius in fide graviter titubaverint. Unde Augustinus Quæstionum veteris et novæ legis capitul. (87): « Etiam Maria, per quam mysterium gestum est incarnationis Salvatoris, in morte Domini dubitavit; ita ut in resurrectione Domini firmaretur: Omnes enim in morte dubitaverunt, et quia omnis ambiguitas a resurrectione Domini recessura erat, pertransire dixit gladium. » Cor itaque terræ quasi cor terrenum adhuc et carnale nondum spiritale factum ex firmitate fidei, vel ardore charitatis, dicit cor humanum, quandiu homines in illo temporis articulo Christum carnem magis, hoc est hominem quam Deum æstimarent, et terrenum potius quam cœlestem. Quod ergo Judæis signum potentiæ requirentibus tanquam per hoc eum recognoscerent Deum, respondit se potius eis daturum signum Jonæ, tale est, quod potius infirmitatem in eo cognoscere digni sint, sicut Jonas in mare missus plus injustitiæ quam religionis æstimatus est habuisse, et hoc ei ex propria culpa contigisse, ut damnari etiam mereretur.

PROBLEMA HELOISSÆ V.

Maximam dubitationem de apparitionibus Domini resurgentis, quæ mulieribus factæ sunt, nobis evangelistæ reliquerunt. Marcus quippe et Joannes eum insinuant primo apparuisse Mariæ Magdalenæ, quæ venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, et vidit lapidem sublatum a monumento; et postquam hoc nuntiavit Petro et Joanni, et illi cucurrerunt ad monumentum, et inde reversi sunt, vidit duos angelos, et deinde Jesum quem putavit hortulanum (*Marc.* xvi, 1 et seq.; *Joan.* xx, 1 et seq.). Et hæc apparitio prima illi soli dicitur facta. Matthæus vero refert eam cum altera Maria venisse ad sepulcrum, et tunc terræmotu facto angelum descendisse, et lapidem revolvisse, et nuntiasse Dominum resurrexisse, et illis duabus Jesum occurrisse: cujus pedes tenuerunt (*Matth.* xxviii, 1 et seq.). Marcus vero refert quod Maria Magdalene et Maria Jacobi, et Salome valde mane venerunt ad monumentum, orto jam sole, conquirentes ad invicem, quis revolveret eis lapidem ab ostio monumenti: Quem cum respicientes viderunt revolutum, et per angelum eis loquentem, et per sepulcrum vacuum cognovissent Dominum resurrexisse: exeuntes de monumento fugerunt tremefactæ, nemini quidquam de hoc præ timore dicentes (*Marc.* xvi, 1 et seq.). Ubi et statim annectitur: *Surgens autem Jesus mane prima Sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ. Illa vadens nuntiavit his qui cum eo fuerant, et non crediderunt* (*ibid.* 9-11).

Lucas autem refert quod Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et quæ cum eis erant, valde diluculo venerunt ad monumentum, et invenerunt lapidem revolutum a monumento, et ingressæ non invenerunt corpus Jesu, et edoctæ ab angelis de resurrectione Domini, nuntiaverunt hoc discipulis, et non credebant illis (*Luc.* xxiv, 1 et seq.). Positis itaque verbis evangelistarum, primo quærimus quomodo, juxta Joannem, Maria Magdalene veniens ad monumentum mane cum adhuc essent tenebræ, vidit lapidem sublatum, et postea, ut Marcus dicit, ipsa et Maria Jacobi et Salome valde mane veniunt ad monumentum, orto jam sole, dicentes ad invicem: *Quis revolvet nobis lapidem?* (*Marc.* xvi, 3.) Si enim Maria Magdalene jam viderat lapidem revolutum cum adhuc tenebræ, id est nox esset, quomodo nunc, orto jam sole, ipsa cum cæteris queritur de lapide revolvendo, quæ jam antea sublatum viderat? Secundo etiam quærendum videtur quomodo in Marco mulieres dicuntur nemini præ timore resurrectionem Domini nuntiasse, cum cæteri evangelistæ asserant e contrario? Denique Joannes Mariam Magdalenam, non aliquam cum ea, refert antequam Jesum videret, nuntiasse Petro et Joanni eum de monumento sublatum, et eos statim illuc cucurrisse. Lucas vero refert eamdem Mariam et alias cum ea plures feminas, postquam didicerunt Dominum resurrexisse, hoc discipulis nuntiasse, et tunc Petrum ad monumentum cucurrisse.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Solus quidem Joannes de Maria Magdalene, et non cæteris mulieribus in resurrectione Domini commemorat non quod ea sola his, quæ tunc facta sunt, adfuerit, sed quod ejus devotionem cæteris majorem plurimum ipse commendaret, cujus hortatu et exemplo cæteræ feminæ incitarentur maxime. Sicut ergo cæteris in dilectione ferventior erat et de gaudio resurrectionis magis sollicita, venit prior et intrepida, cum adhuc nox esset, ad monumentum: et reversa est iterum ad suos, quærendo studiose si quis adhuc de resurrectione Domini certificatus esset. Quod cum minime reperisset, iterum ad monumentum, orto jam sole, cum aliis venit, et tunc revolutio lapidis facta est, quamvis Joannes hanc revolutionem quasi prius factam per anticipationem dicat a Maria visam fuisse. Prior ergo Maria quam cæteræ, quibus sollicitior erat, lapidem revolutum comperit, et sublatum Dominum credens, festina rediit, et hoc Petro nuntiavit et Joanni. Deinde reversa cum illis ad monumentum post discessum eorum a monumento, stabat ad ipsum monumentum foris plorans, cæteris, quæ aderant, non sic accedere audentibus; tunc angelos, ac deinde Dominum prima videre meruit, ac deinceps altera Maria, quæ juxta Matthæum, cum ea venerat prius, accedens, et metuens adhuc custodes, qui aderant, consolatæ sunt ambæ, cum ad terræmotum, et ad apparitionem angeli sedentis super lapidem, quem revolverat, exterriti sunt custodes et

(87) Patrol. tom. XXXV, col. 2401.

facti sunt velut mortui. Quibus duabus euntibus nuntiare discipulis quod angelus præceperat, occurrit Jesus illis simul secundo apparens. Aliæ autem, quæ timidiores et infirmiores fuerant in fide, nequaquam tunc Dominum meruerunt videre; sed et tantum angelis nuntiantibus, eum audierant resurrexisse. Et ideo cum non omnes æqualiter super hoc prius essent certæ, prius omnes tacuerunt, et distulerunt illud discipulis nuntiare, pavidæ adhuc et obstupefactæ de angelica visione, et verentes ne sibi statim non crederetur, donec pluribus sibi aggregatis confidentius diceretur. Unde postea, ut Lucas meminit, ipsa Magdalene, et Joanna et Maria Jacobi, et cæteræ, quæ cum eis erant, dicebant ad apostolos hæc. Quibus Petrus in fide firmior cæteris hoc non credentibus, iterum cucurrit ad monumentum; et cum nec angelos, nec Dominum vidisset, rediit vehementer admirans. Qui cum vehementer stuperet de apparitionibus angelorum, sive Domini, quæ factæ fuerant mulieribus potius quam ei vel discipulis, ne diu in dubitatione et mœstitia persisteret, vel credimus tunc ei Dominum apparuisse, sicut Lucas refert apostolos dicere quod: *Surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni* (*Luc.* XXIV, 34). Quod autem Matthæus et Lucas dicunt, *Vespere Sabbati* (*Matth.* XXVIII, 1; *Luc.* XXIV, 1), finem ejus, id est noctem sequentem usque ad lucem Dominicæ diei intelligunt. Hoc vesperum lucescit in prima Sabbati, cum ad lucem diei sequentis perducitur. Quod vero ait, *quæ lucescit* (*ibid.*), feminino scilicet genere utens, ad significationem respexit, quia, ut diximus, in vespere noctem intellexit, ut tale sit, *quæ lucescit*, tanquam diceretur: Quæ nox ad claritatem pertingit. Vesperum itaque seu vespera diei, dicitur extrema ejus hora; vesper vero totum tempus noctis sequentis.

PROBLEMA HELOISSÆ VI.

Quid est quod Dominus sacramenta corporis et sanguinis sui discipulis tradens et commendans, non ait de corpore suo: *Hoc est corpus meum Novi Testamenti* (*Matth.* XXVI, 26), cum de sanguine dixerit: *Hic est sanguis meus Novi Testamenti* (*ibid.*, 28), tanquam magis sanguinem commendaret quam carnem? Quid est etiam illud: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei?* (*ibid.*, 29.)

SOLUTIO ABÆLARDI.

Corpus Christi in sacramento susceptum, humanitas est, quam nascendo de Virgine suscepit, quando, sicut scriptum est: *Verbum caro factum est* (*Joan.* I, 14). Sanguis ejus in poculum datus, passio est ipsius, cui communicare debemus quicunque membra ejus sumus. Unde et scriptum est: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus* (*I Petr.* II, 21). Cum enim Gregorius dicat: « Nihil enim nasci profuit, nisi redimi profuisset, atque in ejus passione nostra redemptio consummetur; quod et ipso moriens profitetur dicens: *Consummatum est* (*Joan.* XIX, 30), non incongrue sanguis effusus præfertur conceptæ carni, hoc est, passio ejus nativitati. Qui etiam magis quam caro ejus dicendus fuit Novi Testamenti, hoc est confirmatio evangelicæ prædicationis, quia, sicut dicit Apostolus, *testamentum in mortuis confirmatum est* (*Hebr.* IX, 17). Quid Evangelium nisi testamentum est amoris, sicut lex fuerat timoris? Unde et Apostolus conversis Judæis ait: *Non enim subditi estis iterum in timore* (*Rom.* VIII, 15). Et rursum: *Finis præcepti charitas de corde puro* (*I Tim.* I, 5). Et per semetipsam Veritas: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat?* (*Luc.* XII, 49.) Hoc igitur testamentum amoris in hoc maxime Dominica passio confirmavit, cum pro nobis moriendo, illam nobis dilectionem exhibuit, qua major esse non possit. Unde et ipsemet ait: *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (*Joan.* XV, 13). In hoc etiam testamentum hoc confirmavit, quod pro doctrina evangelicæ prædicationis usque ad mortem perstitit, et moriendo monstravit, quod nascendo non potuit, sicut et ille qui testamentum aliquod suis hæredibus componit, dum in pristina voluntate perseverat moriens, testamentum suum confirmat, quod nequaquam delens, vel in aliquo corrigens, ipsum omnino tunc roborat. Unde bene sanguis Domini potius quam corpus ejus Novi Testamenti, ut diximus, fuerat dicendus.

Illud autem quod ait: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei* (*Matth.* XXVI, 29), sic intelligo, tanquam si diceret: Non celebrabo ulterius in sacramento passionem carnis meæ, donec id faciam vobiscum tanquam novum in regno Patris mei. Sacramentum quippe Christi tunc quasi novum sumitur, cum ipsum sumentes plena fide, accedentes ipsos innovat, et a veteri homine, quem per transgressionem imitantur, in novum transmutat, dum ipsum per obedientiam usque ad mortem sequi sunt parati. Quales nequaquam tunc aderant discipuli in fide adhuc maxime, et a temporis articulo potissimum infirmi, nec adhuc in regno Dei traditi, ut in eis videlicet regnaret Deus, cui nondum soliditate fidei adhærebant, ejus dominio penitus subditi. Quasi ergo vetus et non novum tunc acceperunt ipsum sacramentum, et tanquam adhuc extra regnum Dei manentes, quia nondum in Deo sic eos constantia fidei confirmaverat, ut hoc percipiendo novi jam facti, mererentur in novitate illa ita sicut post resurrectionem confirmari. Bibet tunc Christus de hoc genimine vitis cum eis, id est de sanguine suo, qui est vitis eorum tanquam palmitum, cum illis digne sacramenta suæ passionis communicantibus, sic inde sitim suam in ipsis reficiet. Qui enim salutem hominum sitit vel esurit, tunc de ipsa reficitur, cum eam impleri lætatur. Fortassis et ex hoc sacramentum Dominicæ passio

nis quasi vetus ante resurrectionem exstitit, et postmodum novum fuit, quia cum adhuc passibile corpus et corruptibile vel mortale gestaret, veteri homini per hoc similis fuit, antequam resurgendo de hac vita pœnali ad novitatem futuræ perveniret. Dum ergo mortalis fuit, et se talem, qualis tunc erat, in sacramento dedit, quodammodo vetus et non novum fuit illud sacrificium comparatione videlicet novi, quod nunc in humanitate sumimus immortali jam et incorruptibili. Lucas vero ait : *Hic calix novum testamentum est in sanguine meo* (*Luc.* XXII, 20), id est pactum vel promissio vobis a Deo facta, de vestra scilicet redemptione in mea passione. Ubi enim nos habemus *testamentum*, in Hebræo habetur *pactum*. Qui enim legem Domini suscipiunt, cum eo quoddam ineunt pactum, sive ille cum ipsis, cum ipsi videlicet legis obedientiam, ille promittat remunerationem.

PROBLEMA HELOISSÆ VII.

Quid est etiam quod in Luca legimus duos calices, vel eumdem bis Dominum dedisse discipulis? Sic quippe scriptum habetur : *Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim apostoli cum eo. Et ait illis : Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis quia ex hoc non manducabo, donec illud impleatur in regno Dei. Et accepto calice, gratias egit, et dixit : Accipite et dividite inter vos. Dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. Et accepto pane, gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens : Hoc est corpus meum quod pro vobis datur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem postquam cœnavit dicens : Hic est calix novum testamentum in sanguine meo* (*Luc.* XXII, 14 et seq.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Pascha, quod secundum legem parare discipulos miserat, vetus est Pascha, in esu videlicet agni vel hœdi cum lactucis agrestibus. Quod etiam Pascha dicit se desiderasse, ut hoc cum discipulis manducaret, antequam pateretur, quia ante passionem, non postea voluit in figuris celebrari vetera, quæ supervenientibus novis essent projicienda. Quod et ipse Dominus patenter insinuat, cum de novo sacramento tantum dixerit : *Hoc facite in meam commemorationem*, tanquam vetus jam finiens, et solummodo novum deinceps statuens. Cum enim dixisset: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, statim adjunxit : *Hoc facite in meam commemorationem*. Unde et Apostolus : *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis : mortem Domini annuntiabitis donec veniat* (*I Cor.* XI, 24). Est igitur missæ celebratio Dominicæ Passionis commemoratio, ad quam unusquisque fidelium tanta compassionis devotione debet accedere, quanta eum pro se crucifixum debet conspicere. Ut ergo hæc Dominicæ passionis memoria nostris mentibus inhæreat, et in ejus amorem semper accendat, quotidie in ejus altari hoc ejus sacrificium debet immolari. *Hoc*, inquit, *facite*, hoc est ipsum corpus meum, non jam pro vobis traditum, sed tradendum in memoriam tantæ meæ dilectionis conficite, ut inde quoque tantæ dilectionis flamma sitis accensi, ut communicare possitis passioni. Bis eumdem calicem dare voluit, ut per hoc exprimeret nos calicem ejus non solum in sacramenti perceptione, verum etiam in passionis imitatione accipere debere. Unde et Psalmista : *Calicem salutaris*, hoc est veri Jesu, *accipiam* (*Psal.* CXV, 13), eum videlicet per passionis quoque virtutem imitando. Et quia mortem tolerare non est humanæ infirmitatis, sed collatæ nobis a Deo virtutis, ipse est invocandus, a quo ista speranda est virtus, in qua non tam nostram utilitatem, quam ejus gloriam quærere debemus, quæ per nomen ejus significatur. Sicut enim ignominiosa dicuntur quæ nomine digna non videntur, ita e contrario quæque gloriosa nomine digna sunt et fama.

Nomen igitur Dei invocamus, cum ea quæ facimus ad gloriam ejus intendimus, ut ille potius in nobis, quam nos ipsi, glorificetur atque laudetur, a quo in his virtutem accipimus, ad quæ infirmi ex nobis sumus. Hinc et Apostolus : *Qui glorificatur*, inquit, *in Domino glorietur* (*I Cor.* I, 31); hoc est qui in se aliquid virtutis vel pretii recognoscit, non se inde, sed Deum quærat honorari; nec id virtuti suæ, sed divinæ ascribat gratiæ non a se, sed a Deo id recognoscens esse. De hoc calice, quem Christi passionem imitando sumimus; illud est quod filiis Zebedæi ait : *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* (*Matth.* XX, 22). Hoc est, me per passionem imitari posse confiditis? Bene autem de hoc calice primo, et non de secundo, dicipulis, ait : *Accipite, et dividite inter vos.* Calicem quippe Christi ab eo accipientes inter nos dividimus, cum eum diversis generibus passionum imitamur. In perceptione vero sacramenti non est divisio, quia ibi est una ipsius capitis non membrorum oblatio, quæ a malis æque ut a bonis sacerdotibus virtute divinorum verborum conficitur. *Accipite*, inquit, *calicem*, hunc a me, quem postea inter vos dividatis, *quia deinceps non bibam de generatione vitis*, hoc est non celebrabo hanc hostiam meæ passionis, *donec regnum Dei veniat*, hoc est vita cœlestis, in qua solus Dominus, non peccatum regnat, per passionem meam fidelibus pateat. Bene calicem imitationis calici præmisit sacramenti, quia hi soli condigni sunt Dominicæ mensæ communicare, qui passionem ejus imitari et crucem ejus parati sunt tollere. Unde et scriptum est : *Ad mensam magnam sedisti, scito quoniam talia oportet te præparare* (*Eccli.* XXXI, 12 juxt. LXX). Novum, non vetus testamentum tradens, tam panem quam calicem accipiens, gratias agit, innuens per hoc hic esse completum, quod ibi fuerat præfiguratum, et de veritate potius quam de umbra Deum esse glorificandum.

Superius tamen se desiderasse dixit vetus quo-

que Pascha cum discipulis celebrare, ne sic ab ipso nova sacramenta susciperent, ut a Deo tradita vetera non æstimarent. Quæ etiam vetera eis adhuc veteribus tunc maxime congruebant, ut hoc præcipue Dominus deberet cum eis celebrare quod eis potissimum videbat convenire, tanquam in hoc suo desiderio id ipse innuere intenderet, quod hoc eorum arguendæ vetustati videbat potissimum convenire. De qua ut ad novitatem eos transferendos esse innueret, vel admoneret, novum veteri testamentum statim subjunxit, ut sic quodammodo illud quoque vetus in novum transiret: dum illi scilicet vetustatem deponentes, de regno peccati in regnum transirent Dei, et in veteri Pascha non jam litteram, sed spiritalem intelligentiam sequerentur; et sic de vetustate litteræ ad novitatem spiritus deferrentur: quod est Christum nunc etiam cum eis vetus Pascha manducare, et ipsum in novum commutare cum ibi illud figurari perpendimus, quod in novo consummari credimus. Unde et ipse post resurrectionem statim incipiens a Moyse et interpretans in omnibus Scripturis, vetus sacramentum in novum convertit, dum illud per intelligentiam huic applicuit, et quasi rotam in rota conclusit, et aquam legis in vinum Evangelii convertit. Et jam etiam vetus Pascha tanquam mutatum in novum nobiscum manducat, quia tunc eum reficimus ac delectamus, dum sic istud sumimus, sicut in illo sumendum edocti mystice sumus, in esu videlicet agni et hædi, et agrestibus lactucis, vel cæteris sibi constitutis. Vetus Pascha, non novum cum discipulis Christus manducat; ipse quippe ipsum est Pascha novum, juxta illud Apostoli: *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus* (*I Cor.* v, 7), quando nostra hostia ipse est factus, et ipsum in sacramento quotidie sumimus. Recte quoque hinc vetus Pascha cum discipulis celebravit, cum ipse adhuc in veteri homine esset ex corporis mortalitate, sicut illi ex morum similitudine. Sic econtrario quasi novus cum novis novum genimen vitis nunc bibit, dum ipse per immortalitatem, et isti per morum diversitatem, depositio veteri homine, veri sacrificii delectantur novitate, et tanquam ipse cum eis bibit, dum caput in membris agit. Vetus Pascha calicem non habuit, quia lex ad perfectum nihil adduxit (*Hebr.* vii, 19), ideoque in ejus sacrificio perfecta non debuit esse refectio.

PROBLEMA HELOISSÆ V....

Quod Dominus pro adultera liberanda Judæis respondit: *Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat* (*Joan.* viii, 7), et sic eam eruit, nonnihil habet quæstionis. Cum enim eam lapidari non permittit, nisi ab eo qui peccato careat, omni homini vindictam exercere videtur interdicere, cum *nemo mundus* sit *a sorde, nec infans, cujus unius diei vita* sit *super terram* (*Job* xiv, 4 juxt. LXX).

SOLUTIO ABÆLARDI.

Dominus Jesus ex Judæis solus inter eos fuit sine peccato, hic adulteram lapidat, et feminam servat, dum misericorditer ei parcit, et sic a flagitiis suis pœnitentem convertit. Tale est ergo quod ait: '*Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat*, ac si aperte dicat: Ei lapidandam dimittite, qui ex vobis solus est a peccato immunis. Ipse primus in lapidandam dirigit lapidem, cum ei prius pœnitentiam inspirat; et illa postmodum per satisfactionem se macerat, et carnem ne spiritui amplius reluctetur, domat, ut jam mortificata mundo, deinceps vivat Deo, et mactentur vitia, conservata natura. Denique et Dominus ait: *Mihi vindictam, et ego retribuam* (*Rom.* xii, 19). Tunc quippe Deo vindictam reservamus, quando ipse in nobis potius, quam nos ipsi, hanc operatur. Unde et homini, non Deo, dictum est: *Non occides* (*Exod.* xx, 13). Ab ipso utique nobis hoc interdicitur, qui sub nullo præcepto conclusus, id sibi deberi patenter profitetur. *Ego occidam*, inquit, *et ego vivere faciam* (*Deut.* xxxii, 39). Ipse in nobis occidit et parcit, cum tanquam adminiculo quodam nobis utens, nos præceptis suis reos occidere vel innocentibus parcere facit, ut ei potius quam nobis ista debeant imputari. Nam cum aliquis potens per operarios suos aliquid agit, non tam istorum quam illius opus illud esse dicitur, hoc est, non illorum, qui operando faciunt, sed illius magis, qui per illos fecit hæc fieri.

Homo itaque prohibetur occidere, non Deus in homine. Tunc autem occidit homo, et non in eo Deus, quando propria malignitate id agit, non præceptione Dei, hoc est, quando id ex se, non ex lege facit, et suæ malitiæ magis quam divinæ obedit justitiæ. Tunc gladium accipit non ad exercendam justitiam, ut vindicet iniquitatem: sed ut suam compleat impietatem. De qualibet Veritas ait: *Qui acceperit gladium, gladio peribit* (*Matth.* xxvi, 52). Qui acceperit, inquit, per se, non cui traditus fuerit a potestate, iste gladio perdendus est juste, qui gladio uti præsumpsit injuste. Cum autem quasi gladium miles sibi a rege traditum exercet ad vindictam, Rex in eo id agit, cujus ille operarius in hoc exstitit. Unde Augustinus De civitate Dei libro primo (88): «*Non occides*, his, inquit, exceptis, quos Deus occidi jubet sive data lege, sive pro tempore ad personam expressa jussione. Non autem ipse occidit, qui ministerium debet jubenti, sicut adminiculum gladius utenti.» Idem in Quæstionibus Exodi (89): «Israelitæ furtum non fecerunt spoliando Ægyptios, sed Deo jubenti ministerium præbuerunt, quemadmodum minister judicis occidit eum quem lex jussit occidi. Profecto si id sponte faciat, ho-

(88) Patrol. tom. XLI, col. 35.

(89) Patrol. tom. XXXIV, col. 608.

micida est, etiamsi cum quem occidit, scit occidi a judice debuisse.» Item in Quæstionibus Levitici (90): «Cum homo iste occiditur, lex eum occidit, non tu.» Ex his profecto verbis patenter docemur nec homicidium nec furtum proprie dici, quod ex obedientia committimus, cum id recte geramus in quo Dei jussionem implemus. Quidquid ad Domini possessionem pertinere videtur, Dei potius quam hominis esse dicendum est. Nec quisquam eorum dominus est, sed dispensator, quandiu hoc habet Domino permittente, nec quisquam hoc ei subripit injuste, qui hoc accipit Domino jubente. Cujus tantum sunt illa a quo, quandiu vult, nobis sunt commissa, atque in diversos, prout voluerit, dispensatores transitura: qui tanto minus hæc dispensare et habere digni sunt, quanto minus eum recognoscunt a quo hæc ei sunt commissa. Quales utique infideles erant Ægyptii, hæc magis amittere quam habere digni.

PROBLEMA HELOISSÆ IX.

Dominus leprosum, sicut Matthæus refert, tactu suo mundatum ad sacerdotis judicium misit, et offerre id jussit quod lex talibus offerendum præcipit (*Matth.* VIII, 2). Unde super hoc quæstione movemur qua ratione Dominus in hoc facto legi contraire simul et obtemperare videatur. Leprosum quippe tetigit, quod lex prohibet, et mundatum ad sacerdotem misit, et ad offerendam hostiam, sicut lex jubet.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Sicut ipse Dominus ait: *Usque ad Joannem lex et prophetæ* (*Luc.* XVI, 16), hoc est usque ad tempus gratiæ, tam legis quam prophetarum præcepta etiam juxta litteram fuerunt implenda. In nullo ergo jam Dominus legi contradicit, cui jam nullus obedire ex præcepto constringitur Dei, præcipue cum lex ipsa in manu mediatoris, ut Apostolus ait, posita (*Gal.* III, 19), hoc est in ejus potestate constituta, sit, ut qui eam ad tempus instituerat, cessare pro arbitrio faceret, cum oporteret, ut jam perfecta charitas in tempore gratiæ timorem foras mitteret. Pertinet autem ad tempus gratiæ misericordiam maxime circa quoslibet exhibere, et ad pietatem, quos possumus, exemplis invitare, nec quidquam in hominibus immundum, præter peccatum, abhorrere. Unde Dominus in leproso cuncta hic misericorditer agit, cum et eum tangere propter infirmitatem corporis non est dedignatus, et ei id facere præcepit, sine quo in conversationem hominum nequaquam fuerat suscipiendus. Ad hoc enim a sacerdote aspectus, ipsius iudicio et legis sacrificio fuerat commendandus.

PROBLEMA HELOISSÆ X.

Quid est illud in Evangelio Lucæ, quod diviti damnato Abraham dicit: *Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare?* (*Luc.* XVI, 26.) Quomodo enim aliqui excæcati sunt, ut de refrigerio tantæ quietis ad pœnas damnatorum transire velint, vel eis aliquod impendere beneficium jam omnino inaniter affectent, quos a misericordia Dei penitus exclusos vident?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Abraham, in cujus sinu Lazarus est susceptus, Deus est, qui fideles suos de hujus vitæ miseriis ad futuræ vitæ refrigerium nobis adhuc occultum tanquam in quoddam secretum quietis suscipit. Ad hunc anima damnata loquitur quasi supplicando, dum eum sui desideret misereri. Abraham ei de sententia sua constituta respondet, cum eum intelligere facit inaniter eum desiderare, quod nullatenus eidem potest evenire. Hoc est autem quod eum intelligere facit, quod subjungit: *Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est*, etc. *In his omnibus*, hoc est, in utrisque prædictis, de consolatione scilicet justorum et cruciatu malorum, *chaos magnum firmatum est*, et hoc est impedimentum tantum divino judicio perenniter constitutum, *ut qui volunt ad vos hinc transire non possint*. Transire hoc loco de refrigerio justorum ad pœnas malorum intelligimus velle his quoque subvenire, qui damnati sunt et quasi hoc beneficium justorum illis afferre; vel inde huc illos educere, sicut fideles quotidie faciunt in hac vita, dum orationibus vel eleemosynis suis his quoque subvenire nituntur, quos in pœnis purgatoriis esse putant, cum omnino sint damnati. Non ergo de illis qui in illo refrigerio sunt intelligimus, ut hanc de damnatis compassionem habeant, sed de viventibus adhuc, sicut dictum est, fidelibus. Non enim Abraham dixit, ut hi de istis qui sunt hic, volunt ad vos hinc transire; sed simpliciter dixit, *hi qui volunt*, sive adhuc vivi, sive jam defuncti. Nos autem, ut diximus, propter viventes hoc dictum accipimus, qui parabolice dicuntur de refrigerio justorum transire ad loca pœnalia damnatorum, vel inde huc transmeare: quæ videntur ejusdem esse sententiæ. Tale quippe est eos de refrigerio justorum transire ad pœnas damnatorum, vel huc meare, tanquam illis quoque, qui damnati sunt, ita compati, ut bonis operibus suis hoc refrigerium velint illis impertiri, et quodammodo transportare, vel eos inde huc educere, ut eadem sententia in diversis videatur verbis.

PROBLEMA HELOISSÆ XI.

Quid est quod in eodem evangelista legimus Dominum dicere: *Dico autem vobis quod ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia?* (*Luc.* XV, 7.) Multo quippe melius est ac perfectius peccatum cavere quam commissum emendare, et multos quam unum bene agere: Unde hoc magis quam illud Deo constat placere. Quid est ergo quod Deus unius peccatoris pœnitentiam plus approbat quam multorum justorum perseverantiam?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Quo quisque amplius de peccato alicujus dolet, magis de correptione ipsius gaudet; et quo dolor

(90) Patrol. tom. XXXIV, col. 707.

damni major exstiterat, et de reparando commodo minus sperandum videbatur, et gravius ut eveniret, majore cum lætitia suscipitur, et majori sollicitudini de damno majus gaudium succedit de commodo. De justis autem quos in bono perseverare confidimus, et ideo minus illi intendimus, de quibus securiores sumus, minore gaudio hinc accendimur quam de conversione peccatoris, quæ difficillima videbatur. Non tamen ideo plus valet hujus conversio quam illorum perseverantia; sed plus inde gaudemus cum acciderit, unde plurimum solliciti fueramus ut accideret. Quod ergo dicitur, *Gaudium erit in cœlo*, in Ecclesia præsenti fidelium intelligitur exsultatio, quæ nonnunquam etiam regnum cœlorum à Domino nuncupatur.

PROBLEMA HELOISSÆ XII.

Illud quoque nonnihil quæstionis habet quod in Matthæo legimus de operariis in vineam missis, quorum priores tantum novissimis invidisse videntur, et adversus patremfamilias murmurasse ut tale mererentur reponsum: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* (*Matth.* XX, 15.) In futura quippe vita, ita cuique beatorum sufficiet bravium susceptum, ut nemo plus ibi habere appetat quam accipiet, ubi erit tanta omnium charitas, ut unusquisque alterius bonum diligat tanquam suum, nec a voluntate Domini quisquam discrepare possit, nec per malum invidiæ adversus aliquem possit nequam oculum habere, maxime cum invidia hos, in quibus est, tantum affligat et cruciet, ut de ipsa poeta dixerit:

Invidia Siculi non invenere tyranni
Majus tormentum
(HORAT. EPIST. epist. I, v. 58, 59.)

Et alibi:

Invidus alterius rebus macrescit opimis.
(*Ibid.* vers. 57.)

SOLUTIO ABÆLARDI.

Sciendum vero in omni parabola non tam rei veritatem expressam esse quam ex parte aliqua rei similitudinem inductam esse, et sæpe historiæ veritati similitudinem quasi rem gestam adjungi. Cum enim de divite et Lazaro gestum esse creditur in duabus personis, vel sæpius in multis, quod hujus anima sit salvata, illius damnata, nequaquam juxta litteram accipi potest quod dives Abrahæ dicit: *Mitte Lazarum, ut extremum digiti sui intingat in aquam et refrigeret linguam meam* (*Luc.* XVI, 24). Non enim animarum est digitum vel linguam in se habere, sed corporum tantum. Quod ergo de his dicitur, non ad veritatem pertinet rei gestæ secundum proprietatem litteræ, sed ad similitudinem inductam ex aliqua parte. Sic et hoc loco, cum murmurare dicuntur quidam et tanquam indignari alios sibi adæquari; murmuratio ista non indignationis, sed admirationis est accipienda. Qui enim murmurant, mirantur id fieri quod non credebant. Unde murmuratio illa nunc dicitur multorum fidelium admiratio, quod sibi videbunt in præmio adæquari, quos pauciori tempore noverant operari. Similiter oculus nequam per similitudinem dicitur hominum invidorum, qui inde adversus alios commoventur, quod quasi contra rationem factum, quod non crediderant, mirantur. Tale est ergo, *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* tanquam si diceret. Nunquid ex eo quod vides per meam bonitatem factum commoveris more mundi ex iniquitate ad indignationem? Ac si diceret: Nequaquam sic convenit. Hoc autem Dominum cuiquam dicere, est ipsum facere, hoc intelligere, quod non hinc debeat indignari, sed magis laudare Deum.

PROBLEMA HELOISSÆ XIII.

Quæstio illa de peccato in Spiritum sanctum irremissibili nos quoque sicut multos commovet. Quomodo enim quis in Filium Dei, et non in Spiritum sanctum peccare potest cum unus offendi nequaquam sine alio queat, et unius offensam in utrumque redundare sit necesse; cum nequaquam cuiquam possit esse placatus; cui fuit ille offensus?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Antequam solutionem, prout possumus, ponamus; præmittenda sunt, et ex diversis evangelistis colligenda hujus sententiæ verba, et unde ipsa pendeat præmittendum, ut facilius ad solutionem sit perveniendum. Sicut ergo Matthæus refert, cum dæmonium quemdam Dominus curasset et invidi Pharisæi dicerent eum id facere per spiritum nequam, non per Spiritum sanctum, Dominus ait: *Si ergo in Beelzebub ejicio dæmones, filii vestri in quo ejiciunt? Si autem in Spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei* (*Matth.* XII, 27). Et post aliqua: *Ideo dico vobis: Omne peccatum et blasphemiæ remittetur hominibus: Spiritus autem blasphemiæ non remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro* (*ibid.*, 31). Marcus vero sic ponit: *Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata et blasphemiæ, quibus blasphemaverant; qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum; sed reus est æterni delicti; quoniam dicebant: Immundum spiritum habet* (*Marc.* III, 28, 29). Lucas vero sic scribit Dominum dicere: *Quicunque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram angelis Dei. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi. Ei autem, qui in Spiritum sanctum blasphemaverit non remittetur* (*Luc.* XII, 8).

His itaque præmissis, primo distinguendum est quid sit peccatum blasphemiæ in Filium hominis, et quid in Spiritum sanctum. Quantum vero æstimo, ille peccat blasphemando in Filium hominis, qui Christo detrahit eum denegando Deum non tam per malitiam quam per errorem, ex assumpta nostræ infirmitatis natura, quam in eo conspicit. Hoc enim innuit, cum dicit Filium hominis potius quam Filium Dei ut propter infirmitatem hominis quam ex

matre nascendo suscepit, non credatur in eo fortitudo Dei. Quod quidem peccatum ex ignorantia tanquam invincibili, plurimum excusabile videtur, cum hoc nequaquam humana ratione, sed Deo tantum inspirante percipi posset, ut videlicet Deus homo fieret. Unde et ipsemet Christus profitetur : *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit illum* (*Joan.* VI, 44); quia non est humanæ rationis hoc in Christo percipere, quod solummodo fit Deo inspirante. Blasphemare vero in Spiritum sanctum, est manifeste bonitati Dei, qui Spiritus sanctus intelligitur, ita scienter ex invidia detrahere, ut beneficia, quæ per Spiritum sanctum, hoc est divinæ bonitatis gratiam non dubitant fieri, per invidiam tribuant maligno Spiritui, sicut Pharisæi faciebant, dum turbam credentem his quæ videbant, miraculis, a Christo per invidiam avertere niterentur. Quorum peccatum si diligentius consideremus, gravius esse videtur quo diabolus corruit. Etsi enim Pharisæi Christum non credebant Deum, hominem tamen justum ex vita et operibus ejus ignorare non poterant, nec ista, quæ faciebat, per Spiritum sanctum facta esse.

Cum ergo contra conscientiam suam hæc dicerent per malignum spiritum, quæ fieri non dubitabant per Spiritum sanctum; profecto scienter mentientes ipsum Spiritum sanctum asserebant esse spiritum malignum. In quo longe magis præsumpsisse videntur mentiendo, quam diabolus superbiendo. Diabolus quippe, quamvis appetierit Deo similis esse et per se regnum obtinere, non tamen intantum ibi excessisse credendus est, ut in tantam prorumpere blasphemiam auderet, ut Deum mentiri esse malum sustineret. Unde blasphemia istorum non minor superbia illorum, sed etiam magis exsecrabilis videtur, ut omnino a venia excludi sit digna. Nequaquam tamen dicimus quod pœnitentia talium, si esset, indulgentiam non impetraret; sed ex sententia Domini omnes tales credimus ita Spiritum Dei exacerbasse, ut in sua obstinati malitia, penitus exclusi fuerint a gratia.

Hanc autem manifestam gratiam Dei, quæ se in Christo per effectum miraculorum revelat, Lucas superius per digitum Dei designat, ipso dicente Domino : *Porro si in digito Dei ejicio dæmonia* (*Luc.* XI, 20). Manus quippe sive dextera, vel brachium Dei Filius ejus dicitur : in hac manu digitus est manifesta quælibet sancti Spiritus operatio. Digito quippe maxime utimur in demonstratione corporalium rerum, unde digitum Dei Spiritum ejus dicit, cum gratiam suam per aliquem effectum beneficii patenter exhibet, ut non nisi Dei opus illud credatur, etsi nonnulli per invidiam more Pharisæorum illud calumnientur. Et hoc est hoc peccatum blasphemiæ in Spiritum sanctum, per quem remissio fit peccatorum irremissibile permanere. Quod autem dictum est; *Quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei*, sic accipe, quod nullus, qui, ut dictum est, non per malitiam, sed

A per errorem detraxerit honori Christi, propter hoc damnabitur, cum hæc ignorantia invincibilis similem eum faciat illis pro quibus Dominus in passione sua sive Stephanus oraverit. Pietati quippe atque rationi convenit, ut quicunque lege naturali creatorem omnium ac remuneratorem Deum recognoscentes, tanto illi zelo adhærent, ut per consensum, qui proprie peccatum dicitur, eum nitantur nequaquam offendere, tales arbitremur minime damnandos esse : et quæ illum ad salutem necessum est addiscere, ante vitæ terminum a Deo revelari sive per inspirationem, sive per aliquem directum quo de his instruatur, sicut in Cornelio factum esse legimus de fide Christi ac perceptione baptismi (*Act.* II). Quod et patenter illa videtur astruere sen-
B tentia : *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum* (*I Joan.* III, 21); et cum Dominus dicat, *majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (*Joan.* XXV, 13), nequaquam de his diffidendum videtur qui zelo legis, quamvis Christum non noverint, mori pro Deo sustinent, cum sit facile Deo talibus statim inspirare quid de Christo sit credendum antequam de corpore recedat anima, ne infidelis transeat ex hac vita.

PROBLEMA HELOISSÆ XIV

Quid est quod fidelium mentes Dominus componens, et ea computans bona, quibus beatitudinem promereri possunt, modo in singulis dicit eos beatos, in quibus sunt tanquam unum quodque facere
C sufficiat beatum sicut esse declaratur ex remunetione eorum subjecta? Sic quippe dicitur: *Beati pauperes spiritu, quonium ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* V, 2). Et similiter in cæteris singulis remuneratio supponitur, ex qua unaquæque gratia sufficere videtur ad salutem. Quas etiam distingui petimus diligenter, quo melius appareat utrum singulæ sufficiant, si non in eodem homine simul occurrant.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Septem sunt bona tanquam septem beatitudinibus distincta, quibus ad supernæ gaudia vitæ meremur pertingere. Nam illa quæ quasi octava supponitur, probatio magis est præcedentium beatitudinum quam illis tanquam diversa, connumeranda; ubi
D videlicet dicitur : *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* V, 10). Nam quia fidelibus beatis persecutiones maxime constat imminere, nequis eos propter hoc crederet minus esse beatos, ideo prædictis beatitudinibus istud supposuit tanquam si diceret : Nec minus isti tales beati sunt, cum persecutiones sustinent; sed magis hinc probantur, cum in eis non deficiunt. Tres autem fidelium ordines constat esse, unum videlicet continentium, alterum rectorum, tertium conjugatorum. In tribus autem præcedentibus beatitudinibus continentes diligenter describi arbitror : post has autem tres, duas proximas ad rectores maxime referendas ar-

bitur, sicut duas ultimas ad conjugatos, et est ordo A congruus secundum meritorum gradus. Ordo quippe continentium, perfectione vitæ prior est cæteris. Secundus est rectorum, qui, quamvis sint potestate ipsis quoque continentibus digniores, gratior tamen exstitit patriarchæ pulchra Rachel et sterilis, quam Lia lippa et fecunda (*Gen.* XXIX); et melior pars Mariæ tanquam in otio vacantis, quam Marthæ cibum ministrantis (*Luc.* X, 39 et seq.). Ultimus ordo est conjugatorum: qui longe a continentibus distant, et rectoribus æquari non merentur quamvis utrique in activa sint occupati. Nam, ut postmodum Veritas ait: *Qui docuerit et fecerit legem* (quod est doctorum et Ecclesiæ prælatorum) *magnus vocabitur in regno cælorum* (*Matth.* V, 19). sicut continens, maximus, et conjugatus minimus.

B Ab his ergo, qui virtute sunt maximi, et priores apud Deum dignitate religionis, inchoans, in tribus eorum sanctitatem comprehendit, cum eos videlicet pauperes spiritu, mites ac lugentes describit. Beatus dicitur, quasi bene actus, hoc est in bonis moribus compositus. Pauperes spiritu dicuntur, qui paupertatem non necessitate sustinent, hoc est Dei, quo fervent, edocti ratione, hanc appetant, divitias contemnentes, et eas tanquam nocivas fugientes, attendentes quod Dominus ait: *Facilius est camelum intrare per foramen acus quam divitem in regnum cælorum* (*Matth.* XIX, 24). Spiritum itaque hoc loco rationem dicit, sicut et Apostolus id secutus ait: *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (*Galat.* V, 17). Quis enim nesciat concupiscentiam animæ potius quam corporis esse? Sed tunc caro adversus spiritum concupiscit, cum in eadem anima sensualitas, hoc est delectatio ex infirmitate carnis veniens, rationi repugnat, ut, juxta Apostolum, sæpe victi faciamus, quæ nolumus; hoc est quæ facienda esse non approbamus. Cum ergo spiritus, hoc est ratio, suggesserit nos facere quod debemus, et nos inde carnalitas retrahit; in quo perficiendo nonnulla difficultas incumbit: vincitur spiritus dominante carne, et ei subjicitur, ut homo jam carnalis vel animalis sit dicendus, desideriis carnis more pecudum deditus.

Quoniam ipsorum est regnum cælorum. Inde pauperes spiritu probat esse beatos, quia qui rationabiliter terrena contemnunt, cœlestia promerentur.

Pauperes itaque spiritu sunt qui tam possessionis quam honoris ambitionem propter Deum postponunt, et nihil ad voluptatem appetunt; sed contenti necessariis, a licitis quoque abstinent, ne voluptatibus terrenis capiantur, et Deo magis quam sæculo dare operam contendunt. Tales sunt, qui a tumultuosa sæculi vita transeunt ad quietem monasticam, ut tanto purius Deo et sibi vacent, quanto magis remoti sunt a curis sæculi, et tanto facilius ad cœlos evolent, quanto magis terrenis sarcinis exonerati sunt. Quod et Hieronymus in illo principe monachorum præfiguratum attendens, quodam loco ait: Elias ad cœlorum regna festinans, melotem reliquit in terris. Hi tales cum pauperes spiritu facti fuerint, mites ac mansueti necesse est fiant. Qui enim in terrenis nihil ambiunt, nequaquam de amissione rerum, vel illatis injuriis in iram accenduntur. His bene se possidentibus, et impetus carnis regendo frangentibus, terra viventium, hoc est vera stabilitas beatorum in præmium supponitur, cum ait: *Quoniam ipsi possidebunt terram* (*Matth.* V, 4). Istam in talibus mansuetudinis et patientiæ virtutem Jeremias describens, ait: *Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarius et tacebit, quia levavit se super se. Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes. Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis, quia non repellit in sempiternum Dominus* (*Thren.* III, 27 et seq.). Jugum monasticæ ab adolescentia sua portat, cum quis hoc suscipere non differt, quousque in senio viribus exhaustus hoc præsumat tollere quod non possit portare, et quietem corporis magis quam pacem animæ quærens, voluptates sæculi, quas fugere se mentitur, in monasterio quærit. Et nihil jam valens operari, tanquam inter apes burdio factus, quod illæ congregant, devorat impudenter. Et jam consumptis viribus corporis, quas, quoad potuit, in servitio diaboli expendit, occasione senilis infirmitatis, luxurioso vacat otio, quando eum tanto restrictius vivere decuit, et contra vitia dimicare, quanto se C minus victurum novit, et ad percipiendam bravii sui palmam citius perventurum, si hanc meruerit.

Iste talis miser ab adolescentia sua jugum portare non assuetus, sub ipso, quod non potest ferre, cogitur succumbere. Sedet solitarius et tacet professor monasticæ disciplinæ, cum et nomen monachi et vitæ perfectionem sibi vindicat. Monachus quippe *solitarius* interpretatur, quem beatus increpans Hieronymus, ait: « Quid facis in turba, qui solus es? » Quem omni tempore debere silentio studere beatus asserit Benedictus (91), cultum justitiæ silentium ex testimonio comprobans Isaiæ (*Isa.* XXXII, 17). Et apostolus hanc præcipue virtutem commendans, ait: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir* (*Jac.* III, 2). Levat se super se, cum se ipsum D regens, et opprimens, carnem spiritui subdit: et voluntatem propriam voluntati subjiciens Dei, de seipso gloriose triumphat, attendens quod scriptum est: *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo expugnatore urbium* (*Prov.* XVI, 32). Tunc autem maxime tacere debet, cum alii virtutem ejus divulgant, ne ipse sui præco factus, in levem evanescat auram, et quanto altior in virtutibus videtur, graviorem superbiendo causam perferat.

Taceat ergo quia levavit se super se, ne videlicet hæc si fecerit recognoscat, et pavidus oret ne corruat; quia in hac vita, nulli secura est victoria. Quod si forte de se loqui præsumat: non virtutem

(91) Patrol. tom. LXVI, col. 669.

suam, sed infirmitatem prædicet. Unde et subditur : *Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes* (*Thren.* III, 29). Quod est dicere : Tanquam pulverem tentationibus dæmonum agitatum, et in operibus non constantem, sed dissolutum profiteatur; et si quando mentis elatio titillaverit, statim se objurgans dicat : *Quid superbis, terra et cinis?* (*Eccli.* X, 11.) Quid præsumis, levissime pulvis, quem projicit ventus a facie terræ? hæc dicens, et de se pavens, cum terrore cogitet, si forte sit illi spes, ne novissime superbia vincatur, quæ non nisi de virtutibus triumphat. Et ne virtutibus extollatur, persecutionibus est humiliandus, ut per patientiam virtus ejus probata coronetur, quæ spiritu pauperes facit veros mites. Dabit igitur percutienti se maxillam, et saturabitur opprobriis, quia sive factis, sive verbis injurietur, his tanquam quadam dulcedine saporis oblectatus reficietur. Dat percutienti se maxillam, qui pro Deo gaudet injuriari. Subtrahit econtrario maxillam, qui injurias refugit, vel invitus patitur. Cur autem justus libenter hæc toleret, et in passionibus gaudeat, juxta illud, quod de apostolis dictum est : *Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati?* (*Act.* V, 41.) Et etiam supponitur, et propheta ait : *Quia non repellet in sempiternum Dominus* (*Thren.* III, 31). Repulsus a gratia Domini, et miseriis in vita hac expositus videtur justus : unde et de ipso justorum capite scriptum est : *Desideravimus eum despectum et novissimum virorum, et putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo, et humiliatum* (*Isa.* LIII, 2). De hoc despectu vel repulsione Dei, cum nos in adversis non protegit, scriptum est : *Deus repulisti nos* (*Psal.* XLIX, 3). Sed quia hic, ut dictum est, repellit nos, ut probemur, quos post victoriam assumit, ut coronemur, spes afflictorum, qua triumphant, exponitur cum dicitur : *Quia non repellet in sempiternum Dominus*, hoc est pœnas finiet afflictorum, qui pœnas non finiet affligentium.

Et notandum quod Dominus apostolis Novum Testamentum tradens, cum in exordio statim ad paupertatem admonet, ut fecunditatem terrenorum cœlesti commutemus felicitate, patenter remunerationem Evangelii a remuneratione legis distinguit, cum ibi cœlestium, hic terrenorum tantum promissionem in renumerationem obedientiæ constituat. Carnalis quippe populus Israel terrena magis quam cœlestia desiderans, hoc in remuneratione accepit, quod magis concupivit, et per ea ad magis obediendum trahendus magis fuerat, quæ concupiscebat, ut hac saltem promissione a perverso retraheretur opere, si nondum animus mundari poterat ab iniquitate. Ut enim Apostolus ait : *Nihil ad perfectum adduxit lex* (*Hebr.* VII, 19), nec perfectionem habuit in promissis, sic nec in præceptis.

Beati qui lugent (*Matth.* V, 5). Luctus salubris proprie convenit monachis, sive ille sit pœnitentiæ de peccato, sive dilationis a regno. Quæ duo lacrymarum genera, in Axa filia Caleb præfigurata sunt; cui conquerenti ad patrem, quod ei terram aridam dedisset, et irriguam postulanti, ei pater dedit tam superius irriguum quam inferius (*Jos.* XV, 19). Quantum autem de peccatis tam suis quam aliorum lugere conveniat monachum, Hieronymus hujus professionis maximus profitetur dicens : Monachus non doctoris, sed plangentis habet officium, qui se et mundum lugeat, et Domini pavidus præstoletur adventum. Quid enim vita monastica, nisi quædam est districtioris pœnitentiæ forma? Lugeant ergo monachi sive hoc, ut dictum est, sive illo modo, ut risum mereantur consolationis de quo vere dicitur : *Quoniam ipsi consolabuntur* (*ibid.*), attendentes illud quod apostolis Dominus promisit : *Amen, amen dico vobis quia plorabitis et flebitis vos; mundus autem gaudebit, vos autem contristabimini : sed tristitia vestra vertetur in gaudium* (*Joan.* XVI, 20). Unde et econtrario reprobis ait : *Væ vobis, qui nunc ridetis, quia plorabitis* (*Luc.* VI, 25). Contrariæ quippe vitæ contrarios status et exitus habent, cum nunc justi flentes postea rideant, et iniqui modo ridentes, econtrario fleant. Justi sive de perpetratione peccati, sive de dilatione regni consolationem accipiunt, quando ad vitam illam, quæ a dolore penitus est immunis, perveniunt.

Beati qui esuriunt (*Matth.* V, 6). Post vitam continentium ad ordinem transit rectorum, ita istos instituens in duobus, sicut illos fecerat in tribus. Rectores in populo Dei, non solum ecclesiasticæ sunt potestates in sacerdotibus, verum etiam sæculares in regibus. Et notandum quod cum binarius numerus, qui conjugatis convenit, teste Hieronymo, immundus sit, unde et opera secundæ diei laudem habere non meruerunt, et bina et bina de immundis animantibus in arcam jussa sunt mitti, non incongrue continentes per ternarium, qui impar numerus est, magis quam binarium describendi esse videntur. Cæteris vero, ubi continentiæ virtus omnino non præminet, magis convenire binarius videtur. Esuries vel sitis justitiæ, desiderium magnum est in rectoribus debitæ vindictæ, ut videlicet mala commissa tantum vindicare velint, quantum se debere cognoscunt, et si non tantum quantum illi meruerint qui deliquerunt. Alioquin misericordia in eis locum non haberet, si videlicet nihil de pœna, quam rei meruerunt, relaxarent. Nam et cœlestis Judex, quem terreni debent imitari, ita justitiam temperat per misericordiam, ut non tantum reos puniat, quantum illi merentur, sed quantum ipsi convenit, cujus miserationes super omnia opera ejus. Hinc enim de ipso scriptum est : *Aut obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas* (*Psal.* LXXVI, 10). Et rursum : *Et cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis* (*Habac.* III, 2). Superexaltat quippe misericordia judicium, et magis judicem commendat quam vindictam. Hæc ergo duo in judice semper esse debent conjuncta, ut et reum puniat per justitiam, et minus quam meruerit per clementiam, quam hic dicit miseri-

cordiam. Misericordia quippe a miseris dicta, humana compassio est ex miseriis aliorum progressa, qua ex infirmitate animi magis quam ex virtute pœnas abhorremus, ex hoc uno quod patientem affligunt, tam eas quæ sunt justæ quam quæ injustæ. Talis est animi compassio naturalis, sive rationalis sit sive minime, misericordia proprie dicitur, teste Seneca. Clementia autem, quæ hoc loco dicta est misericordia, rationabilis tantum dicitur compassio, per quam videlicet eis subvenire volumus, quibus debemus. Quisquis justitiam habet sine misericordia, ut videlicet vindicare velit, nec pœnam relaxare, crudelis est. Sin autem e converso, remissus est. Unde bene Dominus hoc loco rectorum mores instruens, nunquam justitiam sine misericordia exerceri approbat : ideoque hoc loco tanquam inseparabiles comites eas sibi sociat. Potest autem remissio pœnæ in his etiam qui occiduntur nonnulla esse, si videlicet eas abbreviare, vel genus mortis levius eligere studeamus. Alioquin illam incurrimus sententiam : *Judicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam* (*Jac.* II, 13). Contraria quippe contrariis conveniunt, ut videlicet quemadmodum misericordes misericordia sunt digni, ita immisericordes hac mereantur privari.

Denique post continentes et rectores ad conjugatos veniens, ait : *Beati mundo corde* (*Matth.* v, 8). Cum ait corde et non corpore, vitam conjugatorum voluptati carnis plurimum indulgentem, et concupiscentiæ libidini cedentem insinuat. Etsi enim admistio conjugum habeat indulgentiam, cum in ea incontinentiæ suæ remedium quærunt, non ob voluptatem et carnis delectationem more pecudum hanc appetunt : caro tamen ex labe luxuriæ nonnullum trahit contagium et immunditiam vel fetorem maculæ. Mundi tamen corde sunt, sed non corpore, qui hanc tantum appetunt non ad voluptatem, ut diximus, sed ad necessitatem, ne fornicando Deum offendant. Et hi quoque salvandi, non carebunt visione Dei, in qua veræ beatitudinis summa consistit. Hi quoque pacifici dicuntur, qui pugnam carnis maximam per indulgentiam conjugii vitantes, sic eo rationabiliter ac mediocriter utuntur, ut ad Deum quoque pacem habeant, quem per intemperantiam non offendunt. Unde et filiis Dei sunt aggregandi, qui nunc per vinculum matrimonii servire invicem coguntur carni. De qua quidem servitute Hieronymus Apostolum dixisse intelligit : Servus vocatus es? non sit tibi curæ. Qui enim positus in conjugio, conversus est ad fidem Christi, tanquam servus Deo inspirante est vocatus et tractus (*I Cor.* VII, 21). Quippe quæ major servitus est dicenda quam ut proprii corporis vir aut uxor potestatem non habeat, nec ab usu carnis abstinere, ut vel orationi vacent, nisi ex consensu, queant? Hi tamen tales filii Dei vocabuntur, cum de hac servitute ad libertatem venerint supernæ vitæ, ubi *neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli in cœlo* (*Matth.* XXII, 30).

Hæc ad distinctionem prædictarum beatitudinem, hoc est virtutum, vel donorum divinæ gratiæ, quibus beati efficimur, nunc a nobis utcumque breviter dicta sufficiant : superest autem qualiter ex singulis donis beati sunt dicendi, qui unum sine cæteris habuerint, cum unum mandatum Dei observare nequaquam sufficiat, imo qui omnia præter unum impleverit, ex uno etiam prætermisso damnationem incurrat. Sed, quantum mihi videtur, qui primum dixit : *Beati pauperes*, et adjecit, *spiritu*, eamdem adjectionem in cæteris subintellexit, tanquam mites spiritu, vel lugentes spiritu diceretur, ut hæc quoque vel cætera, quæ sequuntur, per Spiritum Dei, quæ charitas ejus intelligitur, in istis quæ hic memorantur, fideles non solum esse, sed etiam alios aliorum operatione faciat præminere atque abundare. Sicut enim quæ de quatuor elementis constare certum est, ex obtinenti vocabula sortiuntur, hoc est ex illo elemento quod in eis abundat, esse maxime dicuntur : ita et hic fidelium gratiæ distinguntur secundum hoc quod in eis abundare probatur. Illos quippe pauperes charitas Dei facere dicitur, quos in contemptu divitiarum vehementiores ac perfectiores facit. Similiter mites, quos in virtute patientiæ reliquis præfert, ac similiter de cæteris nobis sentiendum videtur. Omnes tamen beatos vel beatitudine dignos charitas Dei facit, cum qua nemo perire potest, quamvis in donis Dei istos illis perfectiores faciat. Diversa autem verba, quæ in remuneratione supponuntur, cum dicitur : *Quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* v, 3), vel : *Quoniam ipsi possidebunt terram*, etc. (*ibid.*, 4). Nequaquam in significatione percipiendi præmii videntur diversa, sed identitatis fastidium fugiens, hoc Dominus variavit quadam convenientia, quam habent ad præmissa juxta proprietatem sermonis et similitudinem rei. Quod in singulis leve est intueri. Congrue quippe pauperibus regnum cœlorum promittitur, ut qui terrenas divitias propter Deum contemnunt, cœlestes mereantur. Mitibus, qui se bene gerendo possident, possessio terræ viventium, lugentibus consolatio convenit. Esurientibus et sitientibus justitiam, saturitas, hoc est impletio desiderii sui apud Deum obtinendi ; cujus amore plurimum intendunt exercitio justitiæ in vindictam malorum. Sic et in cæteris remunerationis verbis quædam concinnitas ad beatitudines præmissas assignari potest. Non ergo Dominus tam beatitudines ipsas haberi præcipit, quam in eis illos abundare admonet, qui in singulis ordinibus desiderant esse perfectiores. Nam ad perfectionis abundantiam, ipse consequenter Novum se tradere Testamentum hic Deo profitetur, dicens : *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum* (*Matth.* v, 20).

PROBLEMA HELOISSÆ XV.

Quid est quod postmodum Dominus ait : *Nolite putare quoniam veni solvere legem* (*Matth.* v, 17)?

cum Joannes dicat: *Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat Sabbatum, sed etiam Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo* (*Joan.* v, 18).

SOLUTIO ABÆLARDI.

Cum dixit: *Non veni solvere*, et postmodum addidit, *sed adimplere*, in moralibus scilicet præceptis potius quam figurativis, sicut sequentia continent ex adimpletione quam supposuit, innuit quam solutionem mandatorum legis prius intellexerit, in moralibus scilicet præceptis. Moralia quidem præcepta sunt agendæ vitæ, sicut figuralia figurandæ. Et moralia quidem quæ naturaliter ab omnibus semper complenda fuerunt, et antequam lex scripta daretur, mores hominum ita necessario componunt, ut nisi impleatur quod in eis præcipitur, nemo unquam salvari meruerit. Qualia sunt, diligere Deum et proximum, non occidere, non mœchari, non mentiri, et similia, sine impletione quorum nemo unquam justificari potest. Figuralia vero sunt legis præcepta, quæ juxta litteram accepta, nihil justitiæ conferunt ex operatione sua: sed ad tempus instituta fuerunt, ad aliquid figurandum justitiæ, ut observatio Sabbati, circumcisio, quorumdam ciborum abstinentia, et his similia. Ad moralia itaque tantum legis præcepta referendum est quod Dominus ait se non venisse solvere legem, sed adimplere, hoc est nequaquam cessare facere quod in moralibus præceptis lex continet, sed in eis per Evangelium supplere quod legi deest. Lex quippe Moysi nequaquam inimicum diligi præcipit, sed amicum, nec peccatum in mente consummari docet, sed opera magis quam intentionem interdicit. Etsi enim concupiscentiam quoque lex prohibeat, non tamen ex ea reum statuit esse putandum, nec concupiscere prohibet, nisi res ejus, quem juxta litteram, proximum definit, hoc est ejus, qui de populo suo nunquam est alienigena. Non enim omnem hominem, juxta litteram, lex proximum dicit, sed patenter alienigenam a proximo distinguit, cum dicit Judæum nequaquam fœnerari proximo, sed alieno.

PROBLEMA HELOISSÆ XVI.

Quomodo etiam Evangelii abundantiam præfert imperfectioni legis, dicens: *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum aut Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum?* (*Matth.* v, 20.) Aut quomodo, ut Apostolus ait, *reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus et inutilitatem? Nihil enim ad perfectum adduxit lex* (*Hebr.* vii, 18, 19). Cum enim Dominus diviti quærenti, quomodo vitam æternam possideret, respondit de duobus mandatis dilectionis, quæ in lege sunt: *Hoc fac, et vives* (*Luc.* x, 28), et Apostolus dicat: *Qui diligit proximum, legem implevit. Nam: Non adulterabis, non occides* (*Rom.* xiii, 8), etc. Et iterum: *Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis, est dilectio* (*ibid.*, 10). Quomodo ad perfectionem mandatorum deest aliquid legi, cum A illa etiam duo præcepta dilectionis Dei et proximi sufficere omnino videantur. nec aliquid perfectionis deesse?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Cum ait Dominus: *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scriburum et Pharisæorum*, subaudis justitia, non ait, justitia legis. Unde et in sequentibus ait: *Audistis quia dictum est antiquis: Diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum* (*Matth.* v. 43), nequaquam hoc in lege reperiri potest, sed magis in traditionibus Scribarum et Pharisæorum legi superadditis, de quibus Dominus ait. *et irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras* (*Matth.* xv, 6). Præsertim cum de dilectione inimici, vel etiam de beneficiis ei impendendis, lex ipsa B præcipiat dicens: *Si occurreris bovi inimici tui aut asino erranti, reduc eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed levabis cum eo* (*Exod.* xxiii, 4). Et in Psalmista: *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis* (*Psal.* vii, 5). Et Salomon in Proverbiis: *Ne dicas: Reddam malum pro malo: exspecta Dominum, et liberabit te* (*Prov.* xx, 22). *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, et in ruina ejus ne exsultet cor tuum, ne forte videat Dominus, et displiceat ei, et auferat ab eo iram suam* (*Prov.* xxiv, 17). *Ne dicas; Quomodo fecit mihi, sic faciam ei, reddam unicuique secundum opus suum* (*ibid.*, 18). Item: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, da ei* C *aquam bibere. Prunas enim congregabis super caput ejus, et Dominus reddet tibi* (*Prov.* xxv, 22). Et beatus Job: *Si gavisus sum*, inquit, *ad ruinam ejus, qui me oderat, et exsultavi, quod invenisset eum malum: Non enim ad peccandum guttur meum, ut expeterem maledicens animam ejus* (*Job* xxxi, 29, 30). Non ergo antiquis hoc jussum vel concessum fuit in lege, ut odio haberent inimicum, sed magis, ut dictum est, in traditionibus hominum quam in præceptis Dei habebatur.

Cum ergo dicit Dominus, *plus quam Scribarum et Pharisæorum* (*Matth.* v, 20), non plus quam legis, nequaquam hinc cogimur fateri Dominum hanc abundantiam Evangelii præferre imperfectioni legis. Non tamen ideo minus concedimus legem in præ- D ceptis suis ita imperfectam fuisse, ut ei necessarium esset Evangelium succedere, sicut et Apostolus, ut supra meminimus, patenter profitetur. Sed nec præceptum de dilectione proximi, ante adventum Christi perfectum esse potuit, quod ipse veniens et proximus noster factus, tam susceptione carnis, quam exhibitione dilectionis, perfectum fecit, ut jam quilibet eum tanquam proximum diligens, ex hac perfectus dilectione fiat. Unde et eidem diviti requirenti quis esset proximus ejus, parabolice respondens se illum proximum esse significavit, quem ille Samaritanus expressit, qui vulnerati misertus est; et quem ex affectu compassionis ipse quoque dives vere proximum fuisse professus est. Sive ergo in lege habeatur: *Diliges amicum tuum*,

sive *proximum* (*Matth.* v, 43), ut eum videlicet ibi proximum intelligamus, qui vel cognatione, vel amore est nobis conjunctus, nemo rectius proximus noster, quam Christus est dicendus, ut in eo nunc dilectio proximi perfecta sit facta, quæ antea fuerat imperfecta, quandiu videlicet statum suum lex habuerit, quæ usque ad Joannem vigorem suum custodivit. Prius ergo imperfecta, quandiu lex proprie fuit dicenda, ut ei obediendum esset per omnia; pro hac ipsa imperfectione sui reprobata est, evangelicæ doctrinæ superveniente perfectione, ubi quidquid est necessarium, liquide magis quam parabolice est expressum. Nam etsi diligenter legis litteræ insistamus, quæ soli populo Judæorum data est, nequaquam proximus nisi eorum est intelligendus. Unde nec per Christum illud præceptum de dilectione proximi, ad alios pertinere videtur, cum ipsi soli sub lege continerentur. Quapropter necessario succedere legi Evangelium debuit, omnibus generaliter injunctum, ut omnes debeant salvari per ipsum. Ad prædictum itaque proximum, id est Christum Apostolus respexit, cum eo præmisso; *Qui diligit proximum, legem implevit* (*Rom.* XIII, 8): statim hoc tanquam pro probatione adjunxit: *Nam, Non adulterabilis, non occides* (*ibid.*, 9), etc. Si enim Judæus hunc inter proximos suos compresum diligat, sicut ipse ait: *Si quis diligit me, mandata servabit* (*Joan.* XIV, 23), in nullo adulterio, in nullo peccabit homicidio, et omnia similia, quæ in lege sunt, evitabit, et justitias ejus complebit.

PROBLEMA HELOISSÆ XVII.

Quid est etiam, quod in sequentibus Dominus ait: *Neque per caput tuum jurabis, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum* (*Matth.* v, 36), tanquam si hoc facere posset, jurare per caput liceret?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Replicanda sunt, quæ in proximo sunt præmissa, ut ex illis, et de hoc facilius judicemus. *Dico*, inquit, *vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Hierosolymam, quia civitas magni regis est; neque per caput tuum, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum* (*Matth.* v, 34, 35). Quatuor itaque sunt, cœlum scilicet, terra, Jerosolyma, caput nostrum, per quæ jurare prohibemur, quia hæc maxime in juramento ponimus, quæ venerabiliora æstimamus, ut ex his amplius nobis credatur. Hæc autem veneratione digna majore videntur, quæ ad Deum maxime constat pertinere, ut cœlum, quod dicitur thronus Dei, hoc est anima Christi, cui specialiter Divinitas insidet, et in ea plenius per gratiam inhabitat. Terra, quæ scabellum Dei dicitur, humanitas est Christi, tanquam terrena et inferior in Christo creatura. Hierosolyma civitas Dei, sancta est Ecclesia, cujus caput ipse est Christus. Capilli adhærentes capiti, et ipsum adornantes vel protegentes, el quia sunt divina quibus Christus commendatur,

A et per fidem in nobis conservatur: horum quædam alta, quædam nigra dicuntur, cum aliorum intelligentia clara sit, et manifesta; aliorum obscura, sicut illorum maxime quæ sunt allegorice dicta. Quorum quidem nullum sive album sit, ut dictum est, sive nigrum, nostrum non est facere, quia eloquia Dei non sunt inventionis humanæ, nec nostra sunt documenta, sed divina. Quod ergo ait: *Non jurabis per caput tuum, quia non potes*, etc., tale est: Non debes Christum in juramento ponere, quod ejus solius summæ Dei sapientiæ sit hæc invenire, quorum alia, ut diximus, alba sunt, alia nigra. Similiter cum jubet ut nec juremus per cœlum, quod thronus Dei est, sic accipe, ut non ideo per ipsum jurare eligamus, quia tantæ dignitatis est, quod B cæteris eminet creaturis.

In his itaque verbis negativum adverbium præpositum orationi, causam ipsam excludit, non interpositum ipsam relinquit atque constituit. Aliam quippe vim negativa particula habet toti orationi præposita, ut totam scilicet simul neget, aliam interposita, ut uni tantum illius orationis, parti apposita. Aliud quippe est dicere: Non quia hoc fecisti, peccati; aliud dicere: Peccasti, quia hoc non fecisti. Ibi namque causa removetur peccandi, ut videlicet non propter hoc peccaverit, vt hinc eum certum sit non peccasse, ubi causa ad hoc intercesserit; ibi vero non ostenditur quod non peccaverit, sed hoc tantum quod non propter hoc peccaverit, C ut videlicet causa peccati potius quam peccatum ipsum removeatur. Tale est ergo quod juramento Dominus præcipit vel adhortatur, ut, quia periculosum est jurare, ne perjuremus omnino, quantum possumus, hoc caveamus, ne aliqua dignitate quam res habeat per ipsam jurare appetamus, sive ipsa sit Deus, ut pote Christus, seu quæcunque creatura ex Deo præ cæteris aliqnid dignitatis adepta. Jurare autem per aliquid est nos ei cui juramus concedere, ut nihil utilitatis in ea re, per quam juramus, habeamus ulterius, nisi hoc quod juramento firmamus, verum sit. Cum autem in ecclesiasticis causis omnis controversiæ, ut Apostolus ait, finis sit juramentum (*Hebr.* VI, 16); non hoc loco Dominus præcipit non jurare, sed magis adhortatur. Quædam D namque præcipiuntur, quædam prohibentur, quædam suadentur, quædam permittuntur. Præcipiuntur illa sive prohibentur, sive quibus vel cum quibus nos salvari diffidimus.

Mala itaque prohibentur omnia, et bona præcipiuntur omnia, sed illa tantum, quæ saluti necessaria videntur, ut credere in Deum, et diligere non tam ipsum quam proximum, non adulterari et similia. Illa vero bona, quæ non ita necessaria sunt, sive quia strictioris, vel laxioris sunt vitæ, et tanquam nimis alta, vel nimis infima, sub præcepto non clauduntur, sed vel persuasionem consilii habent, ut virginitas, vel indulgentiæ permissionem, ut nuptiæ. Quippe si præceptum ad virginitatem cogeret, damnareutur nuptiæ, vel si ad nuptias,

damnaretur virginitas. Consilium itaque sive persuasio, est de potioribus bonis, permissio vero, de minoribus, hoc est, quæ minoris sunt meriti, quando consilium de melioribus aliqua diffidentia vel dispensatione non suscipitur. Quæ ergo tam fieri, quam dimitti licet, præceptum non habent, sed admonitionem, ut omnino non jurare, vel permissionem, ut hoc fiat pro necessitate; veluti cum ad inquisitionem veritatis, testibus opus est. Permissio autem est, cum dicitur : *Unusquisque habeat uxorem suam propter fornicationem* (*I Cor.* VII, 2), præceptio vero, cum dicitur : *Alligatus es uxori? noli quærere solutionem* (*ibid.*, 27). Persuasio vero consilii, cum statim supponitur: *Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem* (*ibid.*)

PROBLEMA HELOISSÆ XVIII.

Quid est in eodem evangelista : *Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus?* (*Matth.* VI, 31.) Et rursum : *Nolite solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit enim diei malitia sua* (*ibid.*, 34). Nunquid enim providentiam prohibet futurorum? Nunquid et ipse Dominus eum qui turrem vult ædificare, de sumptibus cogitare admonet? Et Apostolus: *Qui præest*, inquit, *in sollicitudine* (*Rom.* XII, 8); sicut et ipse faciebat, de seipso dicens : *Instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum* (*II Cor.* XI, 28).

SOLUTIO ABÆLARDI.

Sollicitudinem proprie Dominus dicit superfluam curam de futuris, quando videlicet pro aliquibus præparandis, magis necessaria dimittuntur, ut si pro apparatu crastinorum ciborum, prætermittamus orando quærere a Deo regnum suum, hoc est, tales nos facere, ut in nobis ipse, non peccatum regnet. Crastinus enim ut tanquam si diceret : Ne affligatis vos superfluis curis, pro tempore futuro, antequam veniat, quia cum ipsum venerit, satis sollicitudinis afferet ex se ipso, illis, qui de necessariis minus in Domino confidunt, non attendentes illud Prophetæ : *Iacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet* (*Psal.* LIV, 23). *Sufficit enim diei*, etc. Hoc est, unicuique tempori vitæ hujus ærumnosæ, suæ sollicitudinis pœna sufficere debet, quam videlicet affert nobis ex superfluis curis pro temporalibus, dum pro his æternorum obliviscimur. Sollicitudinem vero in bono, vel in his, quæ ad æternam pertinent vitam, dicit Apostolus providentiam, hoc est rationabilem de futuris vel profuturis curam, si videlicet temporalia provideamus propter æterna, ut his sustententur quodam viatico necessario qui ad illa festinant.

PROBLEMA HELOISSÆ XIX.

Quid illud est, quod sequitur : *Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini?* (*Matth.* VII, 1.) Quid enim si injustum fecerimus judicium? nunquid simile recipiemus?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Nolite judicare, hoc est, ne præsumatis, de in-

A certis, aliquem certa sententia gravare. Cum enim iratus patet, de se ipsa res judicat, non tu. Hinc et Apostolus : *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita cordium* (*I Cor.* V, 4). Venit Dominus occulta revelando, cum ejus dispositione, quæ latebant, apparent, vel cum secundum legem ejus aliquid discutiendum investigamus, vel de probatis pœnam inferimus; et tunc potius ipse judicat, vel punit quam nos. *In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini.* Ac si diceret : Ideo non debetis in judicio præsumere, ut alios appetatis gravare, quia consimile judicium gravaminis incurretis apud Deum. Non ait denique, ne judicetis, sed : *Nolite judicare*, ut non hoc scilicet sponte appetamus, quod tamen
B nonnunquam facere cogimur, officio judicis nobis commisso.

PROBLEMA HELOISSÆ XX

Quærimus et illud quod in sequentibus adjungit : *Omnia ergo quæcunque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Hæc est enim lex, et prophetæ* (*Matth.* VII, 2). Si quis enim vult ut in malo sibi quisquam consentiat, nunquid debet illi præbere consensum in re consimili?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Duo legis naturalis præcepta sunt circa dilectionem proximi, unum scilicet, quod hoc loco ponitur, alterum quod in Tobia legimus, ipso ad filium dicente : *Quod ab alio odis fieri tibi, vide ne alteri tu*
C *aliquando facias* (*Tob.* IV, 16). Sicut ergo id de malis, ita illud de bonis accipiendum est, ut videlicet, sicut mala nolumus nobis inferri, sic nec aliis inferamus : et econtrario, bona, quæ nobis ab aliis volumus conferri, aliis impendere simus parati. Cum ergo dicitur : *Quæ vultis ut faciant vobis homines*, tale est : Quod approbatis in conscientia vestra vobis aliis debere fieri. Nullus enim in conscientia approbat sibi consentiendum esse in malo, sed in his, quæ bona æstimat, et fieri digna. Sic et Apostolus, cum ait : *Non quod volo, hoc ago* (*Rom.* VII, 15) : volo dixit, pro fieri approbo. Sed quid est quod ait, *omnia quæcunque vultis?* Multi quippe pro dignitate, vel diversitate personarum, multa sibi debere fieri censent, quæ nequaquam
D aliis se debere recognoscunt, ut in prælatis videmus et subjectis, cum isti multa exigant ab illis, ut sibi fiant, quæ nequaquam illis facere debent. Sed profecto sic est accipiendum, ut quæcunque fieri debere nobis ab hominibus credimus; parati essemus et illis facere, non quidem quibuscunque, sed nostri similibus, hoc est, qui hæc a nobis suscipere digni essent, sicut nos ab illis. Illud quoque Tobiæ : *Quod ab alio odis fieri tibi, vide ne alteri tu aliquando facias*, nonnihil habet quæstionis, cum is scilicet, qui alium propter justitiam occidit, nunquam ab alio id sustinere velle possit. Sed quia cum quis justitiam propter Deum exercet; Deus potius id quam ille facit, sicut dudum superius diximus, præcipitur ut quod odit fieri sibi ipse al-

teri ne faciat : quia cum aliquem recte punit, Deus hoc potius, vel lex, quam homo facit.

PROBLEMA HELOISSÆ XXI.

Quid est, ut ait Apostolus (*I Thess.* v, 17), sine intermissione orare?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Nullum tempus, quo debeamus orare, prætermittere.

PROBLEMA HELOISSÆ XXII.

Quid est illud in Matthæo de fide centurionis rogantis pro servo: *Audiens autem Jesus, miratus est, et sequentibus se dixit : Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israel?* (*Matth.* VIII, 10.) Non enim aliquid mirari dicuntur, nisi qui insperatum aliquid accidere vident, quod nullatenus eventurum antea sciebant, vel credebant.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Miratus esse dicitur, quia similem miranti se fecit, quia mirari alios fecit de fide centurionis, quem in tantum extulit.

PROBLEMA HELOISSÆ XXIII.

Quid est illud in Luca : *Omni petenti tribue, et qui aufert, quæ tua sunt ne repetas?* (*Luc.* VI 30.)

SOLUTIO ABÆLARDI.

Cum ait, *tribue*, non subjunxit illud quod petit, sed in hoc innuit neminem petentem nos vacuum a dono dimittere, ut saltem in nostra responsione nos convenienter excusando, non illum exacerbare, sed charitate in eo studeamus ædificare : ut blanda vel conveniens responsio, aliquod sit gratiæ donum. *Tua ne repetas*, hoc est quia tua sunt, ut in te videlicet potius quam in Deo repetitionis finem constituas. Non enim religiosus excedit, si qua sibi oblata, quæ propter Deum possidebat, propter ipsum repetat, et illa in bonos usus expendat, et violentum liberet a rapina. Nam et cum in proximo supponit : *Et si diligitis eos qui vos diligunt, et si benefeceritis eis qui bene faciunt vobis, quæ vobis est gratia?* (*Luc.* VI, 32.) Cum dicit : *Qui vos diligunt*, simile est ei : *Ne repetas quæ tua sunt*, hoc est, quia vos diligunt sicut quia tua sunt. Alioquin iniquum esset non nos diligere eos a quibus diligimur, cum omnes diligere præcipiamur : nec ipsum etiam, qui nos diligit, Deum, sicut ipsemet ait : *Ego diligentes me diligo* (*Prov.* VII, 17), quem potius propter ipsum, quia summe bonus est, quam quod nobis utilis est, summo amore debemus diligere. Hæc est ordinata charitas, ut unumquemque, prout melior ac dignior est, ob hoc amplius diligamus ; hoc est ut ei melius sit desideremus, sicut et justum est.

PROBLEMA HELOISSÆ XXIV.

Quomodo dicit Dominus : *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore?* (*Matth.* XV, 11.) Nunquid qui comedit de rapina, vel quod illicitum credit, etsi licitum sit, vel qui sacrificium indigne accipit, ex his peccati maculam non incurrit? Dicit Apostolus de quibusdam Judæis ad fidem conversis, et adhuc propter legem A quosdam cibos ab aliis discernentibus, tanquam immundos, dicit, inquam : *Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est : quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est* (*Rom.* XIV, 23), Dicit et de his qui pro reverentia idoli vescebantur idolothytis : *Quidam usque nunc conscientiam idoli, quasi idolothytum manducant; et conscientia ipsorum cum sit infirma, polluitur* (*I Cor.* VIII, 7). Quomodo ergo nunc dicit Dominus; quia quod in os intrat, non coinquinat hominem, sed magis quod de ore procedit?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Ex hoc loco præcipue in quo sit peccatum accipiendum Dominus diligenter distinxit, et Judæos redarguens super hoc, nos instruxit. Illi quippe ad B opera magis quam ad animum respicientes, ex his, quæ fiunt exterius, magis ex hoc quod in mente habetur, tam bona quam mala dijudicant. Dominus vero ad intentionem cuncta reducens, ex his potius, quæ in corde sunt quam ex his quæ apparent in opere, damnari hominem censet, nec animam pollui judicat, nisi ex his, quæ in ea sunt, et ipsam contingunt, ut sint animarum maculæ spiritales, sicut corporum sunt sordes corporales. Unde et consequenter exponens quod dixerat : *Sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem*, ait : *Quæ autem procedunt ex ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta,* C *falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem* (*Matth.* XV, 18-20). Ac si aperte dicat : Sordes manuum corporales animam non attingunt, ut eam polluere peccato possint. Cogitationes, quæ inquinant, de corde exeunt, cum ad hoc perpetrandum consentimus, quod cogitavimus. Ubi autem non est sensus, non potest esse consensus, sicut in parvulis aut stultis. Qui sic faciunt, quod non debent, nullum in hoc eis peccatum imputatur ; nec homicidium, vel adulterium, nec aliquod peccatum Dominus dicit, nisi quod ex corde procedit, hoc est, nisi cum hæc illicita recognoscimus, ad quæ nos inclinat consensus. Sicut ergo cogitationes exeunt de corde, cum per D consensum ad opera tendunt, ita homicidium, et adulterium et cætera peccata de corde docet exire, nec aliter peccata esse, nisi per consensum prius fuerint in corde, quam exhibeantur in opere. Postquam enim his agendis, quæ scit sibi non licere, aliquis consentit, is consensus proprie peccatum dicitur : et homicida seu mœchus, ex hoc uno apud Deum tenetur. Unde et Veritas ipsa : *Qui viderit*, inquit, *mulierem, ad concupiscendum eam*, hoc est qui inspectat illam, venerit ad concupiscentiæ consensum; *jam mæchatus est eam in corde suo* (*Matth.* V, 28), hoc est, peccatum habet in animo perfectum, etsi nondum sit in opere consummatum. Cum aliquid manducandum male sumimus, quia hoc nobis illicitum credimus, nequaquam cibus

ille, qui in os intrat, animam polluit, sed jam hoc A fecerat præcedens conscientia nostra, nec quidquam ad peccatum refert, quod nunc ore suminus, sed quod ad sumendum consenseramus.

PROBLEMA HELOISSÆ XXV.

Quid est illud in Matthæo, quod Dominus quibusdam civitatibus improperans, ait : *Væ tibi, Corozain, væ tibi, Bethsaida; quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim pœnitentiam egissent in cilicio et cinere!* (*Luc.* x, 13.) Salvare quippe Dominus homines venerat, unde et Jesus, id est Salvator proprio dictus est vocabulo. Cur ergo Tyro et Sidoni civitatibus gentilium illa beneficiorum miracula subtraxit, per quæ salvarentur, et ea illis exhibuit, quibus nocitura magis quam profutura sciebat? Sed, inquies, quia sicut B ipsemet profitetur, non erat missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (*Matth.* xv, 24). Sed dico : Cur ad eas, nisi ut salvarentur? Si autem ut salvarentur, quid eis profuit ea sibi fieri, per quæ gravius damnarentur, nec sunt ad pœnitentiam conversi, sed in sua obstinatione permanentes? Unde et ipsemet Dominus supponit : *Verumtamen dico vobis, Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quam vobis* (*Luc.* x, 14). Denique et Samaritanorum multos refert Joannes ad verbum ejus credidisse (*Joan.* iv, 36), et eum nonnulla miraculorum beneficia gentilibus etiam tam in viris quam in feminis exhibuisse, per quæ illi crederent, vel in fide firmarentur, sicut est illud de puero centurionis (*Matth.* iii, 5; *Luc.* vii, 2), et de filia Syrophœnissæ, de ipsius Tyri finibus egressæ (*Marc.* vii, 26).

SOLUTIO ABÆLARDI.

Revera Dominus Jesus ad solos Judæos in persona propria missus fuit. Quod ergo circa gentiles misericorditer egit, non ex officio missionis fecit, sed ex gratia, debito superaddidit, attendens quod et ipsemet ait : *Cum feceritis omnia quæ precepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus* (*Luc.* xvii, 10). Ac si aperte dicat : Ne pro magno habeatis, si obedientiæ debitum impleatis, nisi insuper aliquid gratiæ debitis adjungatis, sicut illi faciunt, qui virginitati vel continentiæ student, virtuti nequaquam sub præcepto comprehensæ. Denique nec illa beneficia gentilibus præstita tam missus facere venit, quam invitatus et quasi precibus ad hæc agenda tractus. Quod vero illis prædicationem subtraxit, quos ad pœnitentiam sic fuisse convertendos testatur; nequaquam cogimur per hoc fateri eos in hac pœnitentia perseveraturos ut salvarentur. Multi quippe leves sunt homines, qui ad pœnitentiæ compunctionem facile commoventur, et eadem facilitate, quasi ad vomitum revertentes, in mala, quæ fleverant, relabuntur; et cum auditum verbum prædicationis avide susceperint, firmitatem non habent radicis, ut in eo perseverent, quod cœperint. Quod si etiam ponamus illos ad prædicationem Domini fuisse convertendos atque salvandos quibus ipse tamen prædicationis gratiam subtraxit, penes ipsum est, cur hoc facere non decreverit, qui nihil sine ratione facit; sicut de Esau, cui subtracta est gratia, quæstionem Apostolus movit, et eam indiscussam reliquit.

PROBLEMA HELOISSÆ XXVI.

Quærendum etiam videtur quo mysterio, vel qua ratione Dominus in ficulnea quærens fructum, et non inveniens, quando, ut Marcus ait, non erat tempus ficorum (*Marc.* xi, 13); eam tamen sua maledictione percussam, continuo effecit aridam, ut deinceps arefacta permaneret, tanquam ex culpa quacunque arboris, hanc maledictionem in eam intorsisset?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Arbor sine fructu reperta, Judæa est pro sua nequitia tunc a Domino reprobata, ut boni operis fructu privari mereretur, nequaquam recognoscens suæ visitationis tempus. Culpa autem ejus accidit quod tunc tempus fructuum ejus non fuerit, quando videlicet Dominicæ prædicationis gratiam sibi oblatam repulit.

PROBLEMA HELOISSÆ XXVII.

Quid est : *Oratio ejus fiat in peccatum?* (*Psal.* cviii, 7.)

SOLUTIO ABÆLARDI.

Ita in reprobum sensum tradatur; ut magis eligat orare nociva, quam profutura, et obtinere precibus ea, quæ ad peccatum magis pertrahant quam ad salutem perducant.

PROBLEMA HELOISSÆ XXVIII.

C Ex Epistola prima Pauli ad Thessalonicenses : *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, et anima et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur* (*I Thess.* v, 23). Quid est spiritus et anima, tanquam anima non sit spiritus, aut duo spiritus sint in uno homine?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Spiritum pro ratione, hoc est animi discretione hoc loco ponit Apostolus, sicut et ibi, *spiritus adversus carnem* (*Galat.* v, 17). Tale est ergo : Integer sit spiritus vester, hoc est ratio ita perfecta vel incorrupta, ut in nullo per errorem exorbitet a veritate. Animam vero dicit voluntatem, juxta illud : *Qui amat animam suam perdet eam* (*Matth.* x, 39). D Hoc est qui suam hic voluntatem sequitur, postmodum sua voluntate privabitur; ut qui hic voluntatem suam impleverit, quod voluerit in futuro non habeat. Anima itaque nostra, id est voluntas, integra est, quando a divina non discrepat. Corpus quoque integrum servatur, cum exercitium corporalium sensuum non corrumpitur illecebris carnalibus, nec oculus noster animam nostram deprædetur, neque mors intret per fenestras nostras (*Jer.* ix, 21). In his vero tribus per omnia sanctificamur, cum nec in discretione rationis, nec in exæstuatione nostræ voluntatis, nec in oblectatione sensuum excedimus, ut caro spiritui dominetur. Sic tunc profecto sine querela, hoc est sine reprehensione servamur usque in adventum Domini, cum

tales perseveramus usque ad extremum judicium, A vel tales tunc inveniri mereamur.

PROBLEMA HELOISSÆ XXIX.

Quid est illud ad Ephesios : *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas, et profundum; scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei?* (*Ephes.* III, 19.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Possitis comprehendere, hoc est in vobismetipsis experiri quanta sit latitudo ipsorum, scilicet sanctorum, in charitate, per quam se usque ad inimicos etiam dilatant. Longitudo, id est longanimitas perseverantiæ, charitatis, vel patientiæ in adversis, per ipsam scilicet charitatem, quæ omnia suffert, B omnia sustinet; sublimitas eorumdem et profundum, hoc est quam magni sint ex his duobus apud Deum per meritorum quantitatem, et quam parvi vel infirmi apud se per humilitatem. Profundum quippe imum dicit vel humile. Quam magni vero sint ac sublimes Deo, in remuneratione sua experientur, ubi tanto amplius merentur exaltari, quanto hic humiliores exstiterint; et tanto plus a Deo recipere, quanto minus hic ex se recognoscunt habere. Hæc autem quatuor, latitudo scilicet sanctorum, vel Ecclesiæ, quæ corpus Christi est, in ipsa ejus cruce, cui ejus corpus affixum est, præfiguratum esse intelligunt. In latitudine quidem crucis, ad dexteram et in sinistram, ubi manibus C affixis extensus est : latitudo charitatis inimicos etiam amplectentis, qui nobis tanquam in sinistra sunt, hoc est in adversitate, sicut amici in dextera, designatur. Manus affixæ in dextera et sinistra crucis parte, opera sunt charitatis, ad inimicos pariter et amicos in beneficiis dilatata. Quam profecto latitudinem charitatis de ipsa cruce Dominus nobis exhibuit, cum et curam matris gerens, eam discipulo commendavit, et pro crucifigentibus exoravit. Sicut autem latitudo dextrorsum et sinistrorsum tendit, ita longitudo sursum et deorsum respicit, in qua ipse Dominus a capite usque ad pedes in cruce stetit erectus. Ex qua quidem longitudine, illa ejus perseverantia patientiæ figuratur, usque ad consummationem vitæ ipsius, sive redemptionis D nostræ. De qua ipsemet ait : *Consummatum est* (*Joan.* XIX, 30). Et Apostolus : *factus*, inquit, *obediens usque ad mortem* (*Philipp.* II, 8). Sublimitas crucis additio illa est, in qua titulus scriptus est super caput Domini. In quo certe titulo nomen ejus præscriptum, quod est Jesus, illud est excellentissimum, de quo idem Apostolus adjecit : *Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen* (*ibid.*, 9).

In electis quoque illa superior pars addita significat illud in remuneratione sanctorum, quod supra merita ipsis est collatum ex gratia, juxta illud ejusdem Apostoli : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18). Profundum, hoc est inferior pars crucis, per quam terræ affixa stat, humile est, et abjectum crucis patibulum, sive genus mortis ignominiosum, quo maxima Christi humilitas commendatur, et ipse amplius exaltari meruit, sicut supra meminimus ibi : *Propter quod et Deus exaltavit illum*, etc. De hoc genere mortis prædictum fuerat ex persona impiorum : *Morte turpissima condemnemus eum* (*Sap.* II, 20). In electis etiam illa pars inferior crucis, qua terræ infixa tenetur, virtutem exprimit humilitatis, qua ipsi se pulveri et terræ comparantes quanto se amplius hic humiliant, et minores reputant, tanto postmodum exaltari merentur. Et hæc quidem humilitas eorum, firmos et erectos eos tenet in culmine virtutum, sicut illa pars terræ affixa firmam eam, et erectam tenet. Post charitatem sanctorum, transit ad summam Christi charitatem, quam nobis exhibuit, et nos eam scire, ac semper attendere admonet, ut ejus comparatione humiliores ac ferventiores in ejus dilectione teneamur. Hanc utique Christi charitatem supereminentem scientiæ nostræ dicit, quia longe major est, quam nos comprehendere intelligentia, vel experientia possimus. Cum autem hanc Christi charitatem considerantes, eam nostræ conferemus incomparabiliter superiorem, tunc, ut dictum est, humiliores ac ferventiores effecti, implebimur omni perfectione virtutum a Deo nobis collata.

PROBLEMA HELOISSÆ XXX.

Quid est illud in primo libro Regum, quod de Elcana dicitur : *Et ascendebat vir ille statutis diebus, ut adoraret?* (*I Reg.* I, 3.) Qui, vel a quo statuti sunt dies isti?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Rabanus Maurus in libris Regum (92), ex sententia cujusdam Hebræi, quem in plerisque sequitur secundum litteram : « Quod autem dicit, *statutis diebus*, hoc est tribus festivitatibus, Pascha videlicet, Pentecoste et solemnitate Tabernaculorum. » Unde Dominus in Exodo præcepit, dicens : *Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis* (*Exod.* XXIII, 14). Et item : *Ter*, inquit, *in anno apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo in loco quem elegerit Dominus Deus tuus* (*ibid.*, 17). Ergo in Silo cum esset eo tempore arca Domini, ibi hic Elcana, cum esset ipse levita, post oblatas victimas, cum uxoribus et filiis, atque filiabus pariter vescebatur. »

PROBLEMA HELOISSÆ XXXI.

Quid est postmodum, quod Anna respondit Eli sacerdoti : *Nequaquam*, inquit, *Domine mi; nam mulier infelix nimis ego sum, vinumque, et omne quod inebriare potest, non bibi; sed effudi animam meam in conspectu Domini. Ne reputes ancillam*

(92) Patrol. tom. CIX, col. 12.

tuam, sicut unam de filiabus Belial? (*I Reg.* I, 15.)

SOLUTIO ABÆLARDI.

Infelicem se dicit, quasi probrosam, quia maledicta sterilis, et quæ semen non reliquit in Israel. Unde et illud est Elisabeth : *Quia sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines* (*Luc.* I, 25). Unde et illud est Deuteronomii, quod Dominus inter cætera promittit populo, pro præceptorum observantia : *Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis* (*Deut.* VII, 14). Quod vero ait : *Vinum, et omne quod inebriare potest, non bibi*, magnam laicæ feminæ vel conjugatæ perfectionem exprimit. Quam profecto abstinentiam si tunc agebat, ut ejus orationem facilius exaudiret Dominus, de partu quem postulabat, quanto magis virgines Christi, quæ spiritali ac longe meliori fructui student, ista decet abstinentia? Filias Belial specialiter appellat, quas sibi diabolus, tanquam propriam prolem generat. Ebrietas quippe statum mentis evertit, et quidquid imaginis Dei per rationem habemus, exstinguit, ut jumentis insipientibus comparandi, efficiamur sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Antiquus hostis, et diabolus dicitur, hoc est *deorsum fluens;* et Zabulus, sive Satanas, quod in Latinum sonat *adversarius*, sive *transgressor;* et Belial, hoc est *absque jugo*. Quod quidem nomen hoc loco propter ebrios recte positum est, cum ebrii, tanquam insani, nulli Dei, vel disciplinæ jugo subjaceant. Tales ergo dicit filias Belial, quales furibundæ Bacchi sacerdotissæ describuntur.

PROBLEMA HELOISSÆ XXXII.

Quid est etiam illud de Anna : *Vultusque illius non sunt amplius in diversa mutati?* (*I Reg.* I, 18).

SOLUTIO ABÆLARDI.

Hilarem tantum faciem, et non mœstam vel flebilem deinceps exhibuit.

PROBLEMA HELOISSÆ XXXIII.

Quid et illud est : *Oravit Anna, et ait : Exsultavit cor meum in Domino?* etc. (*I Reg.* II, 1.) Hoc quippe canticum verba gratiarum vel prophetiæ potius habet quam orationis.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Quantum æstimo, ante canticum orationem præmisit : quo ejus canticum, vel actio gratiarum acceptabilius Deo fieret. De oratione itaque præmissum est, *Oravit;* et de cantico subjunctum, *et ait: Exsultavit cor meum*, etc. Nam et mos Ecclesiæ est in singulis horis orationem præmittere his quæ in laudibus Dei decantanda sunt. Plura autem cantica sanctarum feminarum legimus, ut Debboræ (*Judic.* V, 1 et seq.), Judith (*Judith.* XVI, 2 et seq.), et istud Annæ matris Samuelis, sicut et Mariæ matris Domini de partu sibi a Domino commisso (*Luc.* I, 46 et seq.), illi quidem sterili, ut mater fieret tanti prophetæ, isti vero Virgini, ut mater fieret Salvatoris. Et hoc profecto canticum Annæ, sicut et illud Virginis summæ, Ecclesia maxime frequentare consuevit, non solum pro sanctitate matris, vel dignitate partus ei concessi in Samuele, scilicet a quo specialiter prophetæ dicuntur incœpisse, et qui primus a matre Domino est oblatus : verum etiam quia nullus ante prophetarum tempus tam manifeste Christum et ejus imperium in suis canticis, sicut nunc Anna, prophetasse videtur. Sic quippe ait de Patre Christi, et ipso : *Dominus judicabit fines terræ, et dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui* (*I Reg.* II, 10). Nondum quippe rex in Israel erat constitutus, ad quem hæc prophetissæ gratulatio pertineret. Ipsa primo Christum, hoc est Messiam verum patenter exprimere meruit; ipsa manifeste prænuntiat futurum quod Maria decantat completum, tanquam fidem Virginis, tam prophetis quam partus instrueret sterilis.

PROBLEMA HELOISSÆ XXXIV.

Illud etiam movet quod hic dicitur : *Donec sterilis peperit plurimos* (*ibid.*, 5). Etsi enim Scriptura postmodum referat quod post Samuelem adhuc tres filios et duas filias Anna pepererit, nondum tamen, dum hoc diceret canticum, nisi Samuelem habuisse refertur. Quomodo etiam de filiis suis dicit *plurimos* et de filiis æmulæ suæ Phenennæ, dicit *multos* (*ibid.*), tanquam ipsa plures habuerit quam illa? Quamvis enim Scriptura non definiat quot filios habuerit Phenenna, nonnulli tamen astruunt eam plures habuisse quam Annam, hoc est septem.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Non est necesse ut plurimos hoc loco, pro plures comparative accipiamus, respectu pauciorum; sed plurimos dicit absolute, sicut et multos, verbis in eodem sensu variatis. Nec impedit, si jam multos filios habuisset Anna, quando canticum istud Domino persolvit, quamvis Scriptura nondum retulerit eam habuisse nisi Samuelem. Sæpe namque series Scripturæ non tenet ordinem historiæ, sed nonnulla narrat præpostere. Potuit etiam istud per prophetiæ spiritum Anna dicere, cum solum adhuc haberet Samuelem. Denique nec incongrue dicere potuit pro solo Samuele, ut ipse scilicet pluris esset in pretio quam filii Phenennæ, licet unus in numero. Hoc enim modo nonnunquam contingit ut illum dicamus plus habere quam alium, qui pauciora numero, sed pretiosiora possidet.

PROBLEMA HELOISSÆ XXXV.

Obsecramus et quid illud sit : *Samuel autem ministrabat ante faciem Domini puer accinctus ephod lineo, et tunicam parvam faciebat mater sua, quam afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo, ut immolaret hostiam solemnem* (*ibid.*, 18). Sive enim levita, ut probabilius est, sive sacerdos Samuel fuerit, nequaquam ætas pueritiæ ministerio ejus convenire secundum legem poterat, ut videlicet ephod accinctus tanquam levita, vel sacerdos vitam tenera ætate ministraret. Quærimus et quam tunicam vel quibus temporibus statutis mater puero afferret.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Ministrare puer in aliquibus officiis minoribus poterat, ephod quoque lineo accinctus. Unde et illud est Rabani secundum Augustinum (93-94): « Samuel accinctus ephod bad, hoc est super humerali lineo, quod distat ab illo ephod quod induebatur pontifex; quia istud tantummodo lineum fuit, et concessum minoribus gradibus ad utendum. Illud enim quod vestiebat pontificem, ex quatuor coloribus, id est hyacintho, bysso, cocco, purpura, et ex auro habebatur contextum. » Statutos dies patet esse supradictos trium festivitatum secundum legem, ut in singulis illis præcipuis solemnitatibus anni mater sollicita filio novam tunicam afferret, in qua ipse Domino mundius vel honestius ministraret, superhumerale lineum desuper habens, quo accinctus et non oneratus, expeditius ministrare posset. Quem, ni fallor, habitum monachi nunc imitantur, cum opera manuum in tunica et scapulari desuper accincto soleant exercere. Quid enim aliud scapulæ quam humeri? Aut quid scapulare nisi superhumerale? Denique quis improbet Samuelem, licet puerum, in officio levitarum pro necessitate ministrare, hoc etiam Heli jubente, cum nullus tunc in domo Heli reperiretur hoc officio dignus? Notum quippe proverbium est : *Necessitas non habet legem.*

PROBLEMA HELOISSÆ XXXVI.

Rogamus quippe et quærimus quis fuerit ille vir Dei a Domino missus ad Heli, ut eum corrigeret, et mala domui ejus ventura prædiceret? Quid et illud sit quod inter cætera dicitur de sacerdote meliore successuro Heli : *Suscitabo*, inquit, *mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum et animam meam faciat, et ædificabo ei domum fidelem, et ambulabit coram christo meo cunctis diebus. Futurum est autem ut quicunque remanserit in domo, veniat ut oretur pro ea, et offerat nummum argenteum, et tortam panis, dicatque : Dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis* (*I Reg.* II, 35-36). Scimus quidem Samuelem, qui Heli supervixit, fidelissimum exstitisse Domino. Sed quod levita potius quam sacerdos exstiterit, communis opinio est, nec domum ejus fidelem exstitisse, cujus filii reprobati sunt. Quod etiam dicitur, *Ambulabit coram christo meo*, utrum de ipso sacerdote, an de domo ejus accipiendum sit, et quis ille christus sit quærimus. Denique quod supponitur de oblatione nummi argentei et tortæ panis, tanquam oblatione nova, quam lex non habuit, et cæteris quæ adduntur, exponi postulamus.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Vir ille Dei creditur angelus fuisse apparens in humana specie. Sacerdos successurus Heli, non tam Samuel, qui levita fuerit, nec fidelem, sed reprobam domum habuit, quam quicunque alius vir sanctus, qui in ordine sacerdotii Heli successerit, intelligendus esse videtur, qualis fortassis Abinadab fuit, in cujus domum arca Domini Cariathiarim reducta est a Philisthæis (*I Reg.* VII, 1), vel Eleazarus filius ejus sanctificatus ibi ad custodiendam arcam (*ibid.*), vel denique ipse Achimelec, quem cum aliis sacerdotibus Saul interfecit in Nobe civitate sacerdotum (*I Reg.* XXII, 9 et seq.). Quod vero dictum est : *Ambulabit coram christo meo*, non de sacerdote, sed de domo ejus accipe sub ipso ministrante. Denique quod additur, *Futurum est enim*, etc., ita Hebræum quemdam audivi exponentem : Nummus argenteus, siclus argenteus est, quo unusquisque redimebat se a sacerdote. Torta panis, quicar, id est quarta panis pars, quæ pauperum oblatio erat. Pars sacerdotii armus dexter et pectusculum, id est superior pectoris pars, maxillæ, ventriculus et cauda (quæ tamen non semper eadem erat), quia secundum diversos sacrificiorum ritus, ut in Levitico legitur, pars sacerdoti dabatur (*Levit.* X, 12). Nuntiatur itaque Heli quod domus ejus ad tantam ventura sit paupertatem, ut qui modo redemptionum et oblationum susceptores erant, quibus etiam propter ipsum Heli pars sacerdotalis dabatur, ab aliis se redimendos sacerdotibus, alimoniam petant, orantes, ut eis quantulacunque sacerdotii particula, et buccella panis, quæ torta superius appellata est, dimittatur.

PROBLEMA HELOISSÆ XXXVII.

Quid est illud in exordio Marci evangelistæ, quod ait : *Sicut scriptum est in Isaia : Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto*, etc. (*Marc.* I, 2). Cur enim dicit in Isaia, cum primum testimonium, quod statim addit, sit Malachiæ, secundum Isaiæ? Sin autem e converso fecisset, stare veritas posset, ita scilicet ut illud quod præmiserat, *Sicut scriptum est in Isaia*, ad primum tantum pertineret testimonium.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Sed quia eadem sententia in verbis utriusque prophetæ continetur, breviloquus evangelista idipsum, quod Malachias dixit, Isaiæ ascripsit, qui majoris erat auctoritatis, et a quo fortassis ille hoc didicerat. Missio quippe angeli ad parandam viam Domini, vel ipsa ejus præparatio, et vox clamantis in deserto, Joannis est prædicatio. Quem etiam diligentius Isaias describit, cum eum non angelum appellat, sed clamantem in deserto prænuntiat; unde et bene evangelista post testimonium Isaiæ, quod posterius posuit, statim adjecit : *Fuit Joannes in deserto baptizans et prædicans* (*ibid.*, 4). Quod quidem cum ait, *in deserto, et prædicans*, apertius verbis consonat Isaiæ dicentis, scilicet, *Vox clamantis in deserto.* Provide quoque Marcus cum præmiserit, *Scriptum est in Isaia*, addidit, *Propheta*, tanquam Isaias testimonio quoque Malachiæ (*Malac.* III, 1) propheta potius esset quam ille qui hoc, ut arbitror, testimonium ex prophetia Isaiæ, quam legerat,

(93-94) Patrol. tom. CIX, col. 20.

non hac sola inspiratione Spiritus, acceperat. Ad hunc etiam modum illud posse solvi arbitror testimonium, quod Matthæus inducit de duobus prophetis collectum, Zacharia scilicet et Jeremia, cum ipse totum tribuat Jeremiæ, dicens : *Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem : Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Israel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus* (*Matth.* XXVII, 9; *Zach.* II, 12). Cum igitur tam primum testimonium Zachariæ quam secundum Jeremiæ, in eadem de Domino sententia sint conjuncta, Jeremiæ tamen, qui majoris erat auctoritatis, et a quo Zacharias illud quod dixit accipere potuit, Matthæus totum Jeremiæ tribuit.

PROBLEMA HELOISSÆ XXXVIII.

Illud quoque testimonium Zachariæ prophetæ, quod Dominus in Matthæo inducit de seipso dicens : *Scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis* (*Matth.* XXVI, 31), nonnullam generat quæstionem. Hoc enim Zacharias de pseudopropheta potius quam de Domino dicere videtur. Sic quippe in eo scriptum est. *Et erit, cum prophetaverit quispiam ultra : dicit ei pater ejus, et mater ejus, qui genuerunt eum : Non vives, quia mendacium locutus es in nomine Domini. Et configent eum pater ejus, et mater ejus, genitores ejus, cum prophetaverit. Et erit in die illa, confundentur prophetæ, unusquisque ex visione sua, cum prophetaverit, nec operientur pallio saccino, ut mentiantur; sed dicet : Non sum propheta, homo agricola ego sum, quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Et dicetur ei : Quæ sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet : His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Framea suscitare super pastorem meum, et super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum. Percute pastorem, et dispergentur oves* (*Zach.* XIII, 3-7).

SOLUTIO ABÆLARDI.

Quamvis Zacharias illud pro pseudopropheta dixerit, Dominus vero pro se ipso induxerit, tamen tale est illud Domini testimonium ex Zacharia sumptum, quod tam bono pastori quam malo conveniat. Sive enim bonus pastor, sive malus, aliqua adversitate percussus, a cura illa pastorali, quam acceperat, præpediatur; ab ejus regimine grex, quem adunaverat, dispergitur, et disgregatus in diversa vagatur, sine pastore et duce factus. Quia ergo persecutio adversariorum, tam in bono pastore quam in malo hanc dispersionem gregis operatur, non incommode Dominus, quod generaliter de pastoribus dicitur, ad suam etiam passionem applicuit, tanquam si diceret : Quod generaliter de pastoribus verum est, hoc etiam in se complendum esse, et sic etiam in se futurum, sicut in pseudopastore fuerat prædictum : ut in hoc etiam cum iniquis sit reputatus, quod eis etiam in hoc assimilatus.

PROBLEMA HELOISSÆ XXXIX.

Quærimus etiam quomodo illud quod de galli cantu Dominus Petro prædixit, tam varie scriptum sit ab evangelistis. Matthæus quippe ita scribit : *Ait illi Jesus : Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis* (*Matth.* XXVI, 34). Marcus vero, qui Evangelium suum ipso Petro dictante dicitur scripsisse, sic ait : *Amen dico tibi, quia hodie in nocte hac, priusquam bis gallus vocem dederit, ter me es negaturus* (*Marc.* XIV, 30). Lucas vero ita : *Dico tibi, Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me* (*Luc.* XXII, 34). Joannes vero sic : *Amen, amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges* (*Joan.* XIII, 38). Quid ergo sibi vult tanta verborum diversitas, si semel unum ex his Dominus Petro dixerit? Quid est etiam quod dicit Marcus, *Hodie in nocte hac*, cum nequaquam nox in die sit, et in cantu galli addiderit, *bis*, quod cæteri tacent.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Consuetudo est Scripturæ nomine diei pariter diem et noctem comprehendere, veluti cum dicimus, quia ille vixit, vel sedit tot annis et tot diebus, vel quia ibi fuit per tot dies. Sic et cum Marcus dixit *hodie*, noctem etiam cum suo die comprehendit. Quod vero adjunxit, *in nocte hac*, noctem non tempus, sed imminentis noctis adversitatem dixit. Ut vero utraque solvamus de galli cantu dicta, ponamus Dominum ita temperate Petro dixisse prius, ut Marcus refert, antequam gallus scilicet bis vocem dederit, et postea, tanquam Petrus constantiam suam promitteret, adjecisse, quod etiam illud faceret, antequam gallus cantaret. Nam et Marcus Petrum quasi nimium confidentem sæpius verbis Domini quasi procaciter contraire commemorat, dicens : *Petrus autem ait : Etsi omnes scandalizati fuerint, sed non ego. Et ait illi Jesus : Amen dico tibi, quia hodie in nocte hac, priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur : Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo* (*Marc.* XIV, 29-31). Qui prius dixerat se non esse scandalizandum, plus aliquid nunc addit, dicens se etiam paratum commori, antequam neget. Ad quam majorem suæ constantiæ præsumptionem, et ipse Dominus plus aliquid adjecisse non incongrue creditur, dicendo scilicet, quod priusquam etiam gallus cantet, ter sit negaturus, ut diximus. Sed illud plurimum quæstionis generat, quod negationes Petri et cantum galli Marcus sic ordinat, ut post primam negationem gallus primo cantaret, et post duas alias, secundo : ex quo videtur nequaquam posse stare quod, sicut dicunt cæteri Evangelistæ, Petrus ter negaret, antequam gallus cantaret, nisi forte in verbis quoque ipsorum subaudiatur, *bis*, quod Marcus ponendo subaudiendum innuit, et quod Dominus tantummodo dixerit. Cum enim aliquid uno loco magis determinate quam in alio dicitur, sæpe determinationem subaudiri oportet, ubi etiam ipsa non ponitur, vel quod alibi

est exceptum, diligenter adnotandum, ne falsitas confundat sensum. Quod nec ipsos etiam latet infideles. Unde cum Judæis nonnunquam opponimus: *Ad usuram non accommodaveris* (*Ezech.* XVIII, 8), tanquam nec nobis etiam fenerare debeant, dicunt, *proximo tuo*, subintelligendum esse, quod alibi legitur determinatum esse. Sed et cum veritas habeat Evangelica: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (*Joan.* III, 5), subintelligendum est, vel sua passione sanctificatus, cum alibi quoque de martyribus generalem habeamus sententiam, Domino dicente: *Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam* (*Matth.* X, 39). Augustinus vero lib. III De consensu evangelistarum (95), hanc diversitatem de negatione Petri ita dissolvit, ut quod Marcus ait, ad prolationem vocis referat negantis; quod cæteri dicunt, ad propositum animi jam tanta formidine percussi, atque perturbati, ut paratus esset tertio negare, antequam omnino gallus cantaret.

Quod si quis forte requirat cur dixerit Dominus, *ter*, et non quater, vel amplius, quod similiter ex magnitudine formidinis facere paratus esset, videtur mihi nonnulla etiam ratio in hoc negationis haberi ternario, quo comprehenso intelligatur omnis negatio. Omnis quippe Christum negans, vel per errorem id facit, vel timore aliquo, sive cupiditate compulsus id præsumit. Ter igitur negaturus Petrus cum a Domino prædicitur, ad omnem paratus esse negationem insinuatur. Neque enim dubitandum est ex his quæ jam in Domino gesta conspexerat, antequam primum negaret, in desperationis scandalum una cum cæteris ipsum corruisse: a quo postmodum liberatus, Domino eum respiciente, amaro pœnitentiæ fletu delevit quod commisit. Nec illud fortassis absurde dici potest quod ille prior cantus galli, post primam negationem Petri, naturalis non fuit: sed ex aliquo strepitu, vel Petri de atrio foras exeuntis, vel quorumcunque illic deambulantium, gallus aliquis prope assistens, excitatus ante horam, primo cantaverit, ut non esset ille prior cantus naturaliter factus, sed vi quadam extortus. Nec tamen sine ratione id Dominus ordinavit, ut ad primam statim negationem Petri, statim gallus, quasi Petrum arguendo, cantaret, nec sic Petrus negando desisteret, ut veritas ipsa appareret. Cum itaque Dominus prædixerit Petrum ter negaturum, antequam gallus cantaret, horam naturalis cantus galli intellexisse videtur. Marcus vero qui solus apposuit bis tam naturalem quam accidentalem cantum galli indifferenter accepit.

PROBLEMA HELOISSÆ XL.

Quid est quod solæ bestiæ, vel aves commemorantur adductæ esse in Paradisum ad Adam, ut videret quid vocaret ea, et non etiam reptilia terræ, ut serpentes, vel reptilia aquæ, ut pisces? (*Gen.* II, 20.)

SOLUTIO ABÆLARDI.

Bene quidem, quantum ad mysterium, hoc credimus actum. In Ecclesia namque præsenti continentes, qui se maxime per desiderium ad cœlestia sublevant, et quasi volucres in altum volant, avibus comparantur; boni vero conjugati bestiis, quæ terram ex parte contingunt, pedibus videlicet, et ex parte ab ea separantur, cum corpore in ea non volutentur. Qui enim matrimonio conjunctus est, divisus est partim Deo serviens, partim sæculo intentus, propter instantes conjugii necessitates. Quasi ergo pedibus, hoc est inferiori parte sui, terram contingit, quia terrenis curis, propter occupationem matrimonii quod lapsioris vitæ est, deseruit. Reptilia vero, quæ toto corpore in imo jacent, nec se ullatenus erigere possunt, reprobi sunt terrenis desideriis penitus vacantes, et in profundo vitiorum commorantes. De qualibus scriptum est: *Peccator cum in profundum vitiorum venerit, contemnit* (*Prov.* XVIII, 13). Unde nec pisces unquam in sacrificio Dei permissi sunt offerri. Recte igitur volatilibus tantum et gressibilibus animantibus in paradisum adductis, non etiam reptilibus, Adam nomina imposuisse dicitur, quia de toto præsentis Ecclesiæ populo, in qua granis paleæ adhuc sunt permistæ, soli continentes, et boni conjugati ad verum cœlestis patriæ paradisum sunt perventuri, et Dei vocatione digni: quorum nomina jam in libro vitæ sunt scripta. De qua quidem vocatione Dei, illud est Apostoli: *Quos autem prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, illos et justificavit* (*Rom.* VIII, 30).

PROBLEMA HELOISSÆ XLI.

Quærimus quis illud addiderit in fine Deuteronomii (*Deut.* XXXIII et XXXIV), librorum scilicet quinque Moysi novissimi, quod de morte Moysi et deinceps narratur: utrum videlicet ipse Moyses id quoque prophetico spiritu dixerit, ut etiam id libris ejus connumerari possit, an ab alio postmodum sit superadditum?

SOLUTIO ABÆLARDI.

Sicut Beda super Esdram meminit, ipse Esdras, qui non solum legem, sed etiam, ut communis majorum fama est, omnem sacræ Scripturæ seriem, quæ pariter igni absumpta est, prout sibi videbatur legentibus sufficere, rescripsit, tam hoc quam pleraque alia scriptis Veteris Testamenti adjecit. Sic et nonnulla scriptis etiam evangelicis superaddita videmus a translatoribus, quale est illud in Matthæo: *Eli, Eli, lamma sabacthani? hoc est: Deus meus, Deus meus, utquid me dereliquisti?* (*Matth.* XXVII, 46). Sic et in cæteris evangelistis, quæ non Hebraice, sed Græce scripta sunt, simul expositio istorum Hebraicorum verborum addita reperitur. Libro etiam Hieronymi De illustribus viris (96), ubi

(95) Patrol. tom. XXXIV, col. 1172.

(96) Patrol. tom. XXIII, col. 716-720

se ipsum in fine operis posuit, ejus vitæ quantitas et finis a quodam addita reperitur.

PROBLEMA HELOISSÆ XLII.

Utrum aliquis in eo quod facit a Domino sibi concessum, vel etiam jussum, peccare possit quærimus.

SOLUTIO ABÆLARDI.

Quod si, ut oportet, verum concedatur, quæstione gravi pulsamur, quomodo conjuges, vel in antiquo populo, vel in novo, carnalem concupiscentiam exercentes, in eo peccare dicantur, unde in posteros peccatum originale transfundunt. Priorem quippe populum ad procreationem filiorum Dominus ex præcepto, et legis maledicto in eos, qui semen in Israel non relinquerent, constringebat. Unde non solum primis parentibus ante peccatum dixit : *Crescite et multiplicamini, et replete terram* (*Gen.* I, 28), verum etiam hoc ipsum Noe et filiis ejus post diluvium injunxit (*Gen.* XIX, 1). De supradicto autem legis maledicto, quo ad propagationem filiorum homines cogebantur, illud est Hieronymi contra Elvidium De perpetua virginitate sanctæ Mariæ (97) : « Quandiu lex illa permansit : *Crescite, et multiplicamini, et replete terram;* et : *Maledicta sterilis, quæ non facit semen in Israel* (*Exod.* XXIII, 26), nubebant omnes, et nubebantur. » Hinc et illud est beati Augustini in libro De bono conjugali (98) : « Continentiam Joannes et in opere, Abraham vero in solo habitu habebat. Illo itaque tempore, cum et lex dies patriarcharum subsequens maledictum dixit qui non excitaret semen in Israel, et qui poterat, non promebat, sed tamen habebat. » Idem ad Julianum De viduitate servanda (99) : « Nec quia dixi Ruth beatam, Annam beatiorem, cum illa bis nupserit, hæc univira cito viduata diu vixerit, continuo etiam te meliorem putes esse quam Ruth; alia quippe propheticis temporibus sanctarum feminarum dispensatio fuit, quas nubere obedientia, non concupiscentia compellebat, ut propagaretur populus Dei, ex quo nasceretur etiam caro Christi. » Ut ergo ille populus propagaretur, maledictus habebatur per legis sententiam, qui non suscitaret semen in Israel. Unde et sanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concumbendi, sed pietate pariendi, ut rectissime credantur coitum non fuisse quæsituræ, si proles posset aliter provenire. Et viris usus plurimarum vivarum concedebatur uxorum. Proinde sancta Ruth quale cum semen illo tempore necessarium fuit in Israel non haberet in mortuo viro, quæsivit alterum de quo haberet (*Ruth.* IV, 13).

Ad hoc utique legis maledicto, quod prædictus commemorat doctor, et quasi summo fidelium opprobrio, in tantum etiam ipsa lex illi providebat populo, ut posteriores fratres, etsi de uxoribus suis proprium semen haberent, ad semen quoque priorum fratrum suscitandum, uxores eorum ducere A compelleret et illis jam defunctis potius quam sibi filios generare, ut vel sic a maledicto legis illos absolveret, qui prole privati non essent.

Ipse etiam Dominus observatoribus legis id quoque in remuneratione constituit, ut steriles apud eos non permaneant, tam in hominibus quam in jumentis. Sic quippe scriptum est in Deuteronomio : *Si postquam audieris hæc judicia, custodieris ea, custodiet te Dominus, diliget et multiplicabit, benedicetque fructui ventris tui, et terræ tuæ armentis, gregibus ovium. Benedictus eris inter omnes populos. Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus quam in gregibus tuis* (*Deut.* VII, 13). Unde et nullos sanctorum Patrum legimus semine privatos, quamvis steriles haberent uxores, quas non ad B voluptatem concupiscentiæ carnalis exercendam, sed ad populum Dei propagandum ducebant, ut non tam sibi quam Deo filios procrearent. Quale et illud est Tobiæ : *Et nunc, Domine, tu scis quia non luxuriæ causa accipio sororem meam; sed sola posteritatis causa, in qua benedicetur nomen tuum in sæcula sæculorum* (*Tob.* VIII, 9). Hac intentione Abraham matrimonio copulatus, de uxore sterili prolem suscipere meruit (*Gen.* XVI, 1 et seq.). Sic quoque Isaac (*Gen.* XXV), Manue pater Samsonis (*Judic.* XIII), Elcana de Anna (*I Reg.* I, 19), Zacharias de Elisabeth (*Luc.* I, 5 et seq.) optatam adepti sunt prolem, ne maledictum legis vel opprobrium incurrerent matrimonii. Quod inde matrimonium est dictum, quod ad C matremfamilias faciendam sit initum. Hoc maledictum legis Jephte filia considerans, virginitatem suam deflebat, quod virgo moritura semen in Israel non esset relictura (*Judic.* XI, 38). Ab hoc opprobrio se liberari Elisabeth exsultabat dicens : *Quia sic fecit mihi Dominus, in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines* (*Luc.* I, 25).

Hæc omnia supra memoratus doctor diligenter attendens, illum conjugatorum concubitum, qui fit propter filios, non tam generandos quam in Christo regenerandos, ita commendat, ut illum magis a peccato immunem dicat quam eum qui fit causa vitandæ fornicationis : quam tamen solam Apostolus causam constituit, ad continentiam plu- D rimum nos adhortans : *De quibus*, inquit, *scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere : propter fornicationem autem, unusquisque suam uxorem, et unaquæque suum virum habeat* (*I Cor.* VII, 2). Tanquam ergo melius fit, concubitum quoque conjugalem Deo magis quam nobis impendi, ut ei scilicet filios generare magis quam utilitati nostræ intendamus providere. Adeo prædictus doctor illam intentionem isti præponit, ut nequaquam illum concubitum ad indulgentiam referat, quem a culpa penitus alienat, ut non solum tanquam culpabilis non vitetur, sed tanquam laudabilis expetatur. Qui etiam nuptiarum bonum commendat, ut si causa

(97) Patrol. tom. XXIII, col. 203.
(98) Patrol. tom. XL, col. 392.
(99) Ibid., col. 436.

qua convenit, ineantur, procreandi videlicet filios, A illos etiam concubitus excusent, qui non hac intentione qua convenit, fiunt, atque in seipsis magis quam in operationem vitandæ fornicationis, nuptias esse bonas convincit. Unde et in prædicto libro, De bono scilicet conjugali, sic ait (100) : « Bonum ergo conjugii, quod etiam Dominus in Evangelio confirmavit, non solum quia prohibuit dimittere uxorem nisi ex causa fornicationis, sed etiam quia venit invitatus ad nuptias, cur sit bonum merito quæritur. Quod mihi non videtur propter solam filiorum procreationem, sed propter ipsam etiam naturalem in diverso sexu societatem. » Item (1) : « Tantum valet illud sociale vinculum conjugum, ut cum causa procreandi colligitur, nec ipsa causa procreandi solvatur. B Posset etiam homo dimittere sterilem uxorem, et ducere aliam, de qua filios habeat, et tamen non licet habere. » Item (2) : « Sane videndum est alia bona Deum nobis dare, quæ propter seipsa expetenda sunt, sicut est sapientia, salus, amicitia; alia quæ propter aliquid sunt necessaria, sicut doctrina, cibus et potus, somnus, conjugium, concubitus. Horum enim quædam necessaria sunt propter sapientiam, sicut doctrina; quædam propter salutem, sicut cibus, et potus, et somnus; quædam propter amicitiam, sicut nuptiæ vel concubitus. Hinc enim subsistit propagatio generis humani, in quo societas amicabilis magnum bonum est. His itaque bonis, quæ propter aliud necessaria sunt, qui non ad hoc utitur, propter quod instituta sunt, peccat, alias C venialiter, alias damnabiliter. Quisquis vero eis propter hoc utitur, propter quod data sunt, benefacit. » Item (3) : « Mihi videtur hoc tempore solos eos, qui se non continent, conjugari oportere, secundum illam ejusdem Apostoli sententiam : *Quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere quam uri* (*I Cor.* VII, 9). Nec ipsis tamen non peccatum sunt nuptiæ, quæ si in operationem fornicationis eligerentur, minus peccatum esset quam fornicatio, sed tamen peccatum esset. Nunc autem quid dicturi sumus adversus evidentissimam vocem Apostoli dicentis : *Quod vult faciat, non peccat si nubat* (*ibid.*, 36); et : *Si acceperis uxorem, non peccasti, et si nupserit virgo, non peccat?* (*Ibid.*, 28.)

Hinc certe jam dubitare fas non est nuptias non D esse peccatum. Non itaque nuptias secundum veniam concedit Apostolus. Nam quis ambigat absurdissime dici non eos peccasse, quibus venia datur? Sed illum concubitum secundum veniam concedit, qui fit per incontinentiam, non sola causa procreandi, et aliquando nulla causa procreandi : quem nuptiæ non cogunt fieri, sed ignosci impetrant, si tamen non ita sit nimius, ut impediat, quæ seposita esse debent tempora orandi, nec immutetur in eum usum, qui est contra naturam. De quo Apostolus tacere non potuit, cum de corruptelis nimiis immundorum et impiorum hominum loqueretur. Concubitus enim necessarius causa generandi, inculpabilis et solus ipse nuptialis est. Ille autem, qui ultra istam necessitatem progreditur, jam non rationi, sed libidini obsequitur. Et hunc tamen non exigere, sed reddere conjugi, ne fornicando damnabiliter peccet, ad personam pertinet conjugalem. Si autem ambo tali concupiscentiæ subiguntur, rem faciunt non plane nuptiarum. Verumtamen si magis in sua conjunctione diligunt quod honestum, quam quod inhonestum est, id est quod est nuptiarum, quam id quod non est nuptiarum, hoc eis, auctore Apostolo, secundum veniam conceditur. » Item (4) : « Ille naturalis usus, quando prolabitur ultra pacta nuptialia, id est ultra propagandi necessitatem, venialis fit in uxore, in meretrice damnabilis; iste, qui est contra naturam, exsecrabiliter fit in meretrice, sed exsecrabilius in uxore. Tantum valet ordinatio Creatoris et ordo creaturæ, ut in rebus ad utendum concessis, etiam cum modus exceditur, longe sit tolerabilius quam in eis quæ concessa non sunt, vel unus vel rarus excessus : et ideo in re concessa, immoderatio conjugis, ne in rem non concessam libido prorumpat, toleranda est. Hinc est etiam quod longe minus peccat quamlibet assiduus ad uxorem, quam vel rarissimus ad fornicationem. Cum vero vir membro mulieris non ad hoc concesso uti voluerit, turpior est uxor si in se, quam si in alia fieri permiserit. Decus ergo conjugale est castitas procreandi, et reddendi carnalis debiti fides; hoc est opus nuptiarum, hoc ab omni crimine defendit Apostolus, dicendo : *Et si acceperis uxorem, non peccasti, et si virgo nupserit, non peccat; et, quod vult faciat : non peccat, si nubat* (*I Cor.* VII, 28). Exigendi autem debiti ab alterutro sexu immoderatior progressio, propter illa quæ supra diximus, conjugibus secundum veniam conceditur. Quod ergo ait : *Quæ innupta est cogitat ea quæ sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu* (*ibid.*, 34), non sic accipiendum est, ut putemus non esse sanctam corpore Christianam conjugem castam. Omnibus quippe fidelibus dictum est : *Nescitis quoniam corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti, quem habetis a Deo?* (*I Cor.* VI, 19.) Sancta sunt etiam corpora conjugatorum, fidem sibi et Domino servantium. Cui sanctitati cujuslibet eorum, nec infidelem conjugem obsistere, sed potius sanctitatem uxoris prodesse infideli viro, aut sanctitatem viri prodesse infideli uxori, idem Apostolus testis est, dicens : *Sanctificatus est enim vir infidelis in uxore fideli; et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem* (*I Cor.* VII, 14). Proinde illud dictum est secundum ampliorem sanctitatem innuptarum quam nuptarum. »

Item (5) : « Manet vinculum nuptiarum, etiamsi proles, cujus causa initium est, manifesta sterilitate

(100) Patrol. tom. XL, col. 375.
(1) Ibid., col. 378
(2) Ibid., col. 380.
(3) Ibid., col. 381, 382
(4) Ibid., col. 382.
(5) Ibid., col. 385.

non subsequatur, ita ut jam scientibus conjugibus non se filios habituros, separare se tamen, vel ipsa causa filiorum atque aliis copulare non liceat. Quod si fecerint, cum eis quibus se copulaverint, adulterium committunt; ipsi autem conjuges manent. Plane uxoris voluntate adhibere aliam, unde communes filii nascantur unius commistione, ac semine alterius autem jure ac potestate, apud antiquos Patres fas erat : utrum et nunc fas sit, non temere dixerim. Non est enim propagandi necessitas, quæ tunc fuit, quando et parientibus conjugibus alias propter copiosiorem posteritatem, superducere licebat : quod nunc certe non licet. » Item (6) : « Quod est cibus ad salutem hominis, hoc est concubitus ad salutem generis, et utrumque non est sine delectatione carnali. Quæ tamen modificata, et temperantia refrenante in usum naturalem redacta, libido esse non potest. Quod est autem in sustentanda vita illicitus cibus, hoc est in quærenda prole fornicarius vel adulterinus concubitus. Et quod est in luxuria ventris et gutturis illicitus cibus, hoc est in libidine nullam prolem quærente illicitus concubitus. Et quod est in cibo licito nonnullus immoderatior appetitus, hoc est in conjugibus venialis ille concubitus. Sicut ergo satius est mori fame, quam idolothytis vesci, ita satius est defungi sine liberis quam ex illicito coitu stirpem quærere. Undecunque autem nascantur homines, si parentum vitia non sectentur, et Deum recte colant, honesti et salvi erunt. Semen enim hominis ex qualicunque homine, Dei creatura est, et eo male utentibus male erit, non ipsum aliquando malum erit. Sicut autem filii boni adulterorum, nulla defensio est adulteriorum, sic mali filii conjugatorum, nullum crimen est nuptiarum. » Idem supra (7) : « Sunt viri usque adeo incontinentes, ut conjugibus nec gravidis parcant. Quidquid ergo inter se conjugati immodestum, inverecundum, sordidumve gerunt, vitium hominum est, non culpa nuptiarum. Jam in ipsa quoque immoderatiore exactione debiti carnalis, quam eis non secundum imperium præcipit, sed secundum veniam concedit Apostolus, ut etiam præter causam procreandi sibi misceantur; et si eos pravi mores ad talem concubitum impellunt, nuptiæ tamen ab adulterio seu fornicatione defendunt. Neque enim illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur. Debent ergo sibi conjugati non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem, liberorum procreandorum causa, quæ prima est humani generis in ista mortalitate societas, verum etiam infirmitatis invicem excipiendæ ad illicitos concubitus evitandos, mutuam quodammodo servitutem, ut et si alteri eorum perpetua continentia placeat, nisi ex alterius consensu non possit. Et ad hoc enim uxor non habet potestatem sui corporis, sed vir : similiter et vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier, ut et quod non filiorum procreandorum, sed infirmitatis et incontinentiæ causa expetit, vel ille de matrimonio, vel illa de marito, non sibi alterutrum negent, ne per hoc incidant in damnabiles corruptelas, tentante Satana propter incontinentiam, vel amborum, vel cujusquam eorum. Conjugalis enim concubitus generandi gratia non habet culpam. » Item (8) : « Reddere debitum conjugale, nullius est criminis : exigere autem ultra generandi necessitatem culpæ venialis. »

Idem ad Valerianum comitem, De nuptiis et concupiscentia, libro primo (9) : « Quis autem audeat dicere donum Dei esse peccatum ? Anima et corpus, et quæcunque bona animæ et corporis, naturaliter insita etiam peccatoribus, dona Dei sunt, quoniam Deus, non ipsi, ista fecerunt. De his quæ faciunt dictum est, omne quod non est ex fide, peccatum esse (*Rom.* XIV, 23). Absit ergo pudicum veraciter dici, qui non propter verum Deum fidem connubii servat uxori ! Copulatio itaque maris et feminæ, generandi causa, bonum est naturale nuptiarum. Sed isto bono male utitur, ut sit ei intentio in voluptate libidinis, non in voluntate propaginis (10). Hac intentione cordis, qui suum vas possidet, id est conjugem suam, procul dubio non possidet in morbo desiderii, sicut gens quæ ignorat Deum, sed in sanctificatione et honore, sicut fideles qui sperant in Deum. Illo quippe concupiscentiæ malo utitur homo, non vincitur, quando eam inordinat aut indecoris motibus æstuantem frenat et cohibet : neque nisi propagini consulens relaxat atque adhibet, ut spiritualiter regenerandos carnaliter gignat, non ut spiritum carni sordida servitute subjiciat. » Item de conjugio Joseph et Mariæ (11) : « Omne nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, sacramentum : prolem cognoscimus ipsum Dominum Jesum; fidem, quia nullum adulterium; sacramentum, quia nullum divortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non poterat, sine illa carnis concupiscentia, quæ accidit ex peccato, sine qua concipi voluit, qui futurus erat sine peccato, non in carne peccati, sed in similitudine carnis peccati, ut hinc etiam doceret omnem, quæ de concubitu nascitur, carnem esse peccati; quandoquidem, sola quæ non inde nata est, non fuit caro peccati. Quamvis conjugalis concubitus, qui fit intentione generandi, non sit ipse peccatum, quia bona voluntas animi sequentem ducit, nec ducentem sequitur corpus voluptatem, nec humanum arbitrium trahitur subjugante peccato, cum juste redigitur in usum generandi plaga peccati. »

Item (12) de eo quod dicit Apostolus : *Hoc autem dico secundum veniam, non secundum imperium*

(6) Patrol. tom. XL, col. 385, 386.
(7) Ibid., col. 377.
(8) Ibid., col. 382.
(9) Patrol. tom. XLIV, col. 415.
(10) Ibid., col. 419.
(11) Ibid., col. 421, 422.
(12) Ibid., col. 423.

(*I Cor.* VII, 6). « Ubi ergo danda est venia, aliquid esse culpæ nulla ratione negabitur. Cum igitur culpabilis non sit generandi intentione concubitus, qui proprie nuptiis imputandus est; quid secundum veniam concedit Apostolus, nisi quod conjuges, dum se non continent, debitum ab alterutro carnis exposcunt, non voluntate propaginis, sed libidinis voluptate? Quæ tamen voluptas non propter nuptias cadit in culpam, sed propter nuptias accipit veniam. Quocirca etiam hic sunt laudabiles nuptiæ, quia et illud, quod non pertinet ad se, ignosci faciunt propter se. Neque etenim iste concubitus, quo servitur concupiscentiæ, sic agitur, ut impediatur fetus, quem postulant nuptiæ; sed tamen aliud est non concumbere nisi sola voluntate generandi, quod non habet culpam, aliud carnis voluptatem appetere concumbendo, sed non propter conjugem, quod venialem habet culpam. » Item libro secundo (13): « Panem et vinum sic non reprehendimus, propter luxuriosos et ebriosos, quomodo nec aurum propter cupidos et avaros. Quocirca commistionem quoque honestam conjugum non reprehendimus propter pudendam libidinem corporum. Illa enim posset esse nulla præcedente perpetratione peccati, de qua non erubescerent conjugati. Hæc autem extorta est post peccatum, quam coacti sunt velare confusi. Unde remansit posterioribus conjugatis, quamvis hoc malo bene et licite utentibus, in ejusmodi opere humanum vitare conspectum, atque ita confiteri quod pudendum est, cum debeat neminem pudere quod bonum est. Sic insinuantur hæc duo, et bonum laudandæ conjunctionis, unde filii generentur; et malum pudendæ libidinis, unde qui generantur, regenerandi sunt ne damnentur. Proinde pudenda libidine qui licite concumbit, malo bene utitur; qui autem illicite, malo male utitur. Rectius enim accipit nomen mali quam boni, quoniam erubescunt boni et mali. Meliusque credimus ei qui dicit: *Scio quia non habitat in me*, hoc est in carne mea, *bonum* (*Rom.* VII, 18); quam huic, qui hoc dicit bonum, unde si confunditur, confitetur malum; si autem non confunditur, addit impudentiam pejus malum. Recte ergo diximus, ita nuptiarum bonum malo originali, quod inde trahitur, non potest accusari, sicut adulteriorum malum bono naturali quod inde nascitur, non potest excusari; quoniam natura humana, quæ nascitur vel de conjugio vel de adulterio, Dei opus est; quæ si malum esset, non esset generanda, si malum non haberet, non esset regeneranda. »

(13) Patrol. tom. XLIV, col. 457.

PETRI ABÆLARDI

OPERUM PARS TERTIA.

THEOLOGICA ET PHILOSOPHICA.

EXPOSITIO IN HEXAEMERON.

(Edidit. D. MARTEN. *Anecdot.* t. V, col. 1362, ex ms. monasterii S. Michaelis in periculo maris.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Inter difficiliora intellectu sacræ Scripturæ loca, tria in primis recensent antiquiores Ecclesiæ Patres, quorum lectionem etiam non nisi peritis in lege permittebant Judæi, scilicet initium Genesis, Canticum canticorum et Ezechielis prophetiam. Hinc natum primis sæculis singulare illa explicandi ac commentariis illustrandi studium : quo in labore operam impendisse suam præsertim Rodonem Tatiani discipulum, Candidum, et Hippolytum testatur Hieronymus in libro De scriptoribus ecclesiasticis, capp. 37, 48 *et* 61, *ut interim taceam Basilium Cæsariensem et Ambrosium Mediolanensem episcopos, qui omnes singulari aliquo opere initium Genesis explicare aggressi sunt. Horum exemplo sequentem Expositionem in Hexaemeron conscripsit Petrus Abælardus secundum triplicem sensum, litteralem, moralem et allegoricum. Hanc autem ad petitionem Heloissæ, cui nihil negare poterat, conscriptam quonam tempore aggressus fuerit non satis constat. Existimamus tamen eam post suam cum sancto Bernardo reconciliationem ab eo jam Cluniacensi monacho facto susceptam fuisse. Nam referens illam philosophorum sententiam de anima mundi, stellarum et planetarum, illam de Spiritu sancto, ut in sua Theologia fecerat, non amplius interpretatur. Sed quocunque tandem tempore illa Expositio scripta fuerit, in ea mirum Abælardi ingenium et eruditionem suspicere libet. Præterea vero quæ hactenus sub ejus nomine prodiere opera, et ea quæ hic a nobis edita fuere, reperimus in veteri codice ms. monasterii B. Mariæ de Fontanis in diœcesi Turonensi Abælardi Elucidarium : quod opus in codice Clarevallensi Angeldi Montis-Leonis nomen præfert, editum est inter spuria S. Anselmi opera.*